

ΓΙΩΡΓΗ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

- Μέλος της Στρατιωτικής Διοίκησης Θεσ/νίκης
- Καπετάνιος του 1ου Συντάγματος της Μεραρχίας του ΕΛΑΣ Θεσσαλονίκης

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ
ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ
ΓΕΡΜΑΝΟΥΣ ΦΑΣΙΣΤΕΣ ΚΑΤΑΚΤΗΤΕΣ
30 ΟΧΤΩΒΡΗ 1944 (ημέρα Δευτέρα)

ΓΙΩΡΓΗ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

- Μέλος της Στρατιωτικής Διοίκησης Θεσ/νίκης
- Καπετάνιος του 1ου Συντάγματος της Μεραρχίας του ΕΛΑΣ Θεσσαλονίκης

**Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ
ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ
ΓΕΡΜΑΝΟΥΣ ΦΑΣΙΣΤΕΣ ΚΑΤΑΚΤΗΤΕΣ
30 ΟΧΤΩΒΡΗ 1944 (ημέρα Δευτέρα)**

"Ο λαός πρέπει να μάθει να θεωρεί
εθνικό ό,τι είναι αληθινό"

Διονύσιος Σολωμός

"Οι λαοί που δεν ξέρουν την ιστορία τους
δεν μπορούν να σχεδιάσουν σωστά το μέλλον τους
και χάνονται"

Κυριάκος Σιμόπουλος

Η Απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης

30.10.1944

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Διάβασα πολλά ιστορικά κείμενα, δημοσιεύσεις σε εφημερίδες, προσωπικές αναμνήσεις και απομνημονεύματα αγωνιστών για την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης από τους Γερμανούς κατακτητές 30 Οχτώβρη 1944.

Στα κείμενα αυτά περιγράφονται συνοπτικά τα γεγονότα. Λείπουν οι λεπτομέρειες που δίνουν ακριβέστερη εικόνα της ιστορικής αλήθειας για τη συμβολή της Θεσσαλονίκης στην Εθνική Αντίσταση.

Δεν έχω υπόψη μου το ιστορικό υλικό που εκδόθηκε με την ευκαιρία των 2.300 χρόνων της Θεσσαλονίκης που περιείχε και τη συμβολή της πόλης στην Εθνική Αντίσταση. Το υλικό αυτό, όπως διάβασα στις εφημερίδες, πολτοποιήθηκε επί δημαρχίας του δεξιού δημάρχου Κούβελα, γιατί έθιγε την παράταξή του, που όχι μόνο απουσίαζε από την Εθνική Αντίσταση, αλλά σε συνεργασία με τους κατακτητές την πολέμησε με όλα τα μέσα, με λύσσα.

Στα κείμενα που διάβασα εκτός από ουσιώδεις παραλείψεις υπάρχουν και ανακρίβειες.

Δεν φαίνεται ολοκληρωμένα ο σοβαρός ρόλος που έπαιξε η Μεραρχία του (εφεδρικού) ΕΛΑΣ της Θεσσαλονίκης. Τα περισσότερα στοιχεία (πληροφορίες) τα δίνουν στις ιστορίες τους ο Θανάσης Χατζής "Η νικηφόρα επανάσταση που χάθηκε" και ο Μ. Βαφειάδης στα "Απομνημονεύματά" του.

Στη Θεσσαλονίκη βρισκόμουν από το 1937. Δούλευα στο επαναστατικό κίνημα. Στην περίοδο της Μεταξικής δικτατορίας δούλευα στο Α.Μ. (Αντιδικτατορικό Μέτωπο).

Η Θεσσαλονίκη με το δημοκρατικό λαό της και τις πλούσιες επαναστατικές παραδόσεις άρχισε την αντιστασιακή της δράση αμέσως μετά την κατάληψή της από τους Γερμανούς φασίστες. Αναδιοργανώθηκε το ΚΚΕ που στάθηκε ο νους και

η ψυχή όλων των αντιστασιακών οργανώσεων (ΕΑΜ, ΕΑ, ΕΛΑΣ, ΕΠΟΝ, ΟΠΛΑ) όχι μόνο στην πόλη της Θεσσαλονίκης, αλλά σε όλη τη Μακεδονία και τη Θράκη.

Εδώ έμενε το Μακεδονικό Γραφείο (ΜΓ) όπως λεγόταν τότε το Γραφείο περιοχής Μακεδονίας.

Από τη στρατηγική γεωγραφική της θέση ήταν σπουδαίος στρατιωτικός κόμβος. Γι' αυτό ο εχθρός πήρε όλα τα μέτρα του να την καταστήσει φρούριο απόρρητο. Ήταν έδρα της Ε' Γερμανικής στρατιάς, κόμβος στρατιωτικών μετακινήσεων και μεταφορών, κέντρο διαβαλκανικό κατασκοπευτικών δικτύων και έδρα όλων των αρχηγείων της ελληνικής αντίδρασης που σαν έργο τους είχαν την άμεση συμπαράσταση στους Γερμανούς καταχτητές, γιατί ουσιαστικά δούλευαν για τα συμφέροντά τους.

Στο γραφτό μου αυτό θα ασχοληθώ μόνο με τα γεγονότα του 1944 που έχουν πολύ ενδιαφέρον.

Στην περίοδο αυτή έζησα τα ιστορικά γεγονότα από υπεύθυνη θέση. Ήμουν μέλος της Επιτροπής Πόλης της Κομματικής Οργάνωσης Θεσσαλονίκης (Κ.Ο.Θ.) του ΚΚΕ, μέλος της στρατιωτικής διοίκησης Θεσσαλονίκης και καπετάνιος του 1ου Συντάγματος της Μεραρχίας του ΕΛΑΣ της πόλης.

Καταγράφω τις αναμνήσεις μου και τις απόψεις μου όπου νομίζω ότι θα είναι χρήσιμες. Πέρασαν από τότε 50 χρόνια. Δεν έχω πρόσβαση στα επίσημα αρχεία και είναι δύσκολο να θυμηθώ όλα τα πρόσωπα και ακριβείς ημερομηνίες για όλα τα γεγονότα. Άλλωστε, όλοι τότε δρούσαμε με ψευδώνυμο. Το απαιτούσαν οι βαριές συνθήκες παρανομίας. Το αρχείο του 1ου Συντάγματος της Μεραρχίας του ΕΛΑΣ της Θεσσαλονίκης που το κρατούσα μόνος μου, δυστυχώς δεν σώθηκε. Με την έναρξη του εμφύλιου πολέμου το παράχωσα στο υπόγειο της μονοκατοικίας Αρριανού 43 (Καμάρα) της οικογένειας Γαλανοπούλου τότε. Επέστρεψα στη Θεσσαλονίκη ύστερα από 17 χρόνια φυλάκισης. Στη θέση της μονοκατοικίας είχε ανεγερθεί πολυκατοικία.

Η Κατάσταση της Κομματικής Οργάνωσης Θεσσαλονίκης

Στις αρχές του 1944 η κατάσταση της Κ.Ο.Θ. δεν ήταν καλή. Το Μακεδονικό Γραφείο (ΜΓ) είχε εγκατασταθεί στο βουνό. Τον Αύγουστο του 1943 ο καθοδηγητής της ΚΟΘ Μ. Βαφειάδης ανέλαβε υπεύθυνη δουλειά στον μόνιμο ΕΛΑΣ στο βουνό και παρέδωσε την οργάνωση στον Κ. Χατζήμαλη που αργότερα πιάστηκε από τη Γκεστάπο μαζί με τον Β. Παπαδόπουλο και Γ. Χατζόπουλο (στελέχη της ΚΟΘ) και εκτελέστηκαν. Πιάστηκαν και αρκετά μεσαία και κατώτερα στελέχη. Πολλά μεσαία στελέχη και μέλη έφυγαν στο βουνό χωρίς σύνδεση για να αποφύγουν σύλληψή τους.

Οι μηχανισμοί της Γκεστάπο με τη συνεργασία ντόπιων προδοτών είχαν εντείνει πολύ τη δραστηριότητά τους. Η ντόπια αντίδραση, βλέποντας την κατάρρευση του Ανατολικού μετώπου, έπαιρνε τα μέτρα της, οργανωνόταν και βοηθούσε τους Γερμανούς.

Όλοι αυτοί οι λόγοι συνέβαλαν στο αδυνάτισμα της επαναστατικής δράσης της ΚΟΘ και όλων των αντιστασιακών οργανώσεων. Την κατάσταση αυτή την είχε επισημάνει η 10η ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ (Γενάρη 1944) στην απόφασή της:

"...Στη Σαλονίκη μ' όλην την τεράστια επιρροή του Κόμμα-

τος καθυστερεί επικίνδυνα η οργανωτική δουλειά και οι μαζικές οργανώσεις είναι άμαζες. Ωστόσο, μονάχα με οργανωμένο και δεμένο κίνημα στις πόλεις, και μάλιστα πόλεις σαν τη Σαλονίκη, μπορεί να καθοδηγήσουμε και να κατευθύνουμε το εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα του ελληνικού λαού" (Το ΚΚΕ, Επίσημα Κείμενα, τόμ. 5 σελ. 369).

Η δημιουργία των ταγμάτων ασφαλείας στη Θεσσαλονίκη

Τα τάγματα ασφαλείας ήταν ειδικά τμήματα "εθνικοφρόνων" για την καταπολέμηση του Εαμικού κινήματος και ιδίως του ΕΛΑΣ. Τα χρειάζονταν οι Γερμανοί, οι Άγγλοι και η ντόπια αντίδραση. Καθένας για τους δικούς του σκοπούς και επιδιώξεις. Ιδρύθηκαν τον Οκτώβρη 1943 με πρόταση του Κουίσιλιγκ Ράλλη προς τους Γερμανούς με έγκριση των Άγγλων και της εξόριστης φυσικά κυβέρνησης. Οργανώθηκαν με έξοδα του ελληνικού δημοσίου, οπλίστηκαν με γερμανικά όπλα και μπήκαν κάτω από τις διαταγές των Γερμανών.

Στην ύπαιθρο της Μακεδονίας ένοπλες ομάδες ταγματoσφαλιτών δρούσαν από το Φλεβάρη του 1943 (ΥΒΕ, ΕΚΑ, ΠΑΟ, Πουλος). Στην πόλη της Θεσσαλονίκης εμφανίστηκαν στα μέσα του Γενάρη του 1944. Οργανωτής τους στην πόλη και στην ύπαιθρο ήταν ο διπλός πράχτορας (Γερμανών και Άγγλων), ο συνταγματάρχης Αθ. Χρυσόχοου (με συνεργάτες τον Συμεωνίδη και τον Γεννάδιο), όπως αποκαλύπτει και ο καθηγητής Ενεπεκίδης "Ελληνική Αντίσταση 1941-1944", σελ. 291-292. Υπασπιστές του τότε σαν επιθεωρητής Νομαρχιών Μακεδονίας είχε τον Δ. Χονδροκούκη, τότε υπίλαρχο και τον Αστέριο Πολυζωγόπουλο, υπολοχαγό Μηχανικού τότε. Αρχικά αρχηγός των ταγμάτων ασφαλείας της Θεσσαλονίκης ήταν ο Βήχος.

Η οργάνωσή τους έγινε με ύπουλο και παραπλανητικό τρό-

πο. Εκμεταλλεύτηκαν την πείνα του λαού. Ανακοίνωσαν ότι τα τάγματα θα έπαιρναν μισθό και φαΐ και ο προορισμός τους ήταν να τηρούν την τάξη στην πόλη της Θεσσαλονίκης.

Οι συγκεντρώσεις γίνονταν ανοιχτά στην πλατεία δικαστηρίων κάθε μέρα στην αρχή. Έπαιρναν συσσίτιο και άκουγαν ομιλίες των οργανωτών τους.

Ο λαός της Θεσσαλονίκης, που τους έδωσε το όνομα "τάγματα του Βήχου", αντιλήφτηκε αμέσως το ρόλο τους. Η Επιτροπή Πόλης (ΕΠ) της ΚΟΘ αμέσως κατάγγελε στο λαό το ρόλο των ταγμάτων του Βήχου και άνοιξε πολύμορφη καμπάνια διαφώτισης του λαού και των ίδιων των ταγματασφαλιτών. Το ίδιο έκαναν και οι άλλες εαμικές οργανώσεις. Μόνιμο σύνθημα σε κάθε εκδήλωση ήταν "να διαλυθούν τα τάγματα ασφαλείας που προορίζονται για δολοφόνοι του λαού".

Σύμφωνα με τους υπολογισμούς μας, αρχικά κατατάχτηκαν στα τάγματα του Βήχου πάνω από 5.000. Με την έντονη διαφωτιστική δουλειά της ΚΟΘ και των άλλων εαμικών οργανώσεων και ατομικό πλησίασμά τους, όπου ήταν δυνατό, όταν τους πρότειναν να οπλιστούν έφυγαν περίπου 2.000. Έμειναν άνθρωποι με μειωμένη εθνική συνείδηση, εξαθλιωμένοι από την πείνα και καθάρματα περίπου 3.000. Ο Χατζής τους υπολογίζει σε 1000 και ο Χρυσόχοου δίνει στοιχεία για 3000 (επιστολή Χρυσόχοου στο βιβλίο του Ενεπεκίδη, σελ. 291-292). Σωστό είναι αυτό που δίνει και ο Χρυσόχοου.

Ο Βήχος μετά τη συγκρότηση των ταγμάτων ασφαλείας πήγε σε άλλη θέση και την αρχηγία την ανέλαβε ο περιβόητος Δάγκουλας, σωφέρ από τα Γρεβενά νομίζω, κνηγημένος από τον ΕΛΑΣ εκεί. Πρωτοπαλήκαρα είχε τον Πάν. Σαμαρά, τελωνειακό σλαβομακεδόνα από τη Γουμένισσα Αξιού, και τον Μακρή.

Ο Δάγκουλας έστησε το αρχηγείο του (άντρο τρομερών βασανιστηρίων και δολοφονιών) κοντά στην πλατεία Βαρδαρίου

(στάση Κολόμβου τότε, προς τα Λαδάδικα) και το υπαρχηγείο του με τον Μακρή κοντά στο Θεαγένειο, στην οδό Αθηνών που οδηγεί στην άνω Τούμπα.

Τα τρομερά εγκλήματα των Δαγκουλαίων

Από το Μάρτη 1944 άρχισε το προγκρόμ κατά του Λαού της Θεσσαλονίκης. Μπλόκα τη νύχτα, συλλήψεις με τρομερά βασανιστήρια, βιασμοί, δολοφονίες. Ελάχιστοι γλύτωσαν από όσους έπεσαν στα χέρια τους. Τον Απρίλη και Μάη η τρομοκρατία εντάθηκε. Κάθε πρωί σ' όλη την έκταση της πόλης σε επίκαιρα σημεία (σταυροδρόμια, πλατείες κλπ.), ο λαός αντίκρουζε πεταμένα πτώματα εαμιτών αγωνιστών και απλών πατριωτών με βγαλμένα μάτια, ξεκοιλιασμένους κλπ. Επιδίωξή τους ήταν να τρομοκρατήσουν τον αγωνιζόμενο λαό, να εξουθενώσουν το ηθικό του, να σπείρουν τον πανικό.

Στην πόλη οι ταγματασφαλίτες κυκλοφορούσαν με στολές, με σταυρωτά φουσεκλίκια, με κρεμασμένες στις ζώνες τους χειροβόμβιδες. Για νάχουν τρομερή όψη άφηναν γένια.

Τα τάγματα ασφάλειας του Βήχου και σε συνέχεια του Δάγκουλα εκτός από τη δράση τους μέσα στην πόλη, έκαναν εξορμήσεις στην ύπαιθρο, λεηλατούσαν τα χωριά, δολοφονούσαν πατριώτες και γύριζαν στα σπίτια τους φορτωμένοι λάφυρα (ρούχα, κλινοσκεπάσματα, έπιπλα, τρόφιμα). Αλλά και οι ταγματασφαλίτες των ομάδων της υπαίθρου μπαινόβγαιναν στη Θεσσαλονίκη, γιατί εκεί είχαν πολλοί τις οικογένειές τους και εκεί ήταν το κέντρο καθοδήγησής τους και συντονισμού της δράσης τους.

Στις αρχές του Μάη 1944 η κατάσταση στην πόλη ήταν αφόρητη. Η λειτουργία των οργανώσεων δυσχεραινόταν. Πολλοί εαμίτες αγωνιστές φοβόντουσαν να μας δεχτούν στα σπίτια τους για συνεργασίες, για συνεδριάσεις, για γιάφκες συνδέσμων και διακίνησης του παράνομου τύπου, για περίθαλψη διωκομέ-

νων αγωνιστών. Ο Λαός απαιτούσε να απαντήσουμε στην τρομοκρατία, να προστατέψουμε τη ζωή του.

Η κατάσταση του (εφεδρικού) ΕΛΑΣ

Από τις αρχές του 1943 στη Θεσσαλονίκη συγκροτήθηκε εφεδρικός ΕΛΑΣ, με στρατιωτική διοίκηση της πόλης, που υπαγόταν στη στρατιωτική διοίκηση Μακεδονίας. Άμεσα καθοδηγούνταν από την Ε.Π. της Κ.Ο.Θ.

Από τις 10 Μάη 1944 με απόφαση της Π.Ε.Ε.Α υπήχθη στην Ομάδα Μεραρχιών Μακεδονίας (ΟΜΜ) με διοικητή τον Μπακιρτζή και καπετάνιο τον Μάρκο Βαφειάδη. Η σύνθεσή του δεν είχε προσεχθεί και η διοίκησή του δεν ήταν η κατάλληλη για τις πολύ δύσκολες εκείνες μέρες. Ο οπλισμός του ήταν λίγα πιστόλια και χειροβομβίδες.

Μέχρι τις αρχές του 1944 χρησιμοποιούνταν για περιφρούρηση εκδηλώσεων, για συνθήματα στους τοίχους και με τηλεβόες. Είχε τη διάρθρωση μεραρχίας (συντάγματα, τάγματα, λόχοι, διμοιρίες, ομάδες).

Όλα τα ιστορικά βιβλία που διάβασα μιλάνε για μεραρχία του ΕΛΑΣ Θεσσαλονίκης. Και είναι σωστό. Όμως, μέσα στις συνθήκες της άγριας τρομοκρατίας κατά του λαού ο ΕΛΑΣ, εκείνος όπως ήταν τότε, δεν μπορούσε να απαντήσει στους τρομοκράτες και να υπερασπίσει τη ζωή των αγωνιστών και του λαού.

Παρόλη την αδυναμία αυτή, η ΚΟΘ συνέχισε επίμονα τη διαφωτιστική δουλειά και καλούσε το λαό να αμυνθεί. Στις 25 του Μάρτη 1944 (εθνική γιορτή) κάλεσε το λαό σε διαδήλωση με κύριο σύνθημα "να διαλυθούν τα τάγματα ασφαλείας".

Οι ταγματασφαλίτες απείλησαν ότι θα χτυπήσουν την εκδήλωση. Η διαδήλωση έγινε με πανώ από 30 χιλιάδες λαού. Ξεκίνησε από την Αγία Σοφία μετά τη δοξολογία. Ακολούθησε την οδό Π. Μελά, έφθασε στο Λευκό Πύργο, στεφάνωσε την προτο-

μή του ναυάρχου Βότση, συνέχισε στην οδό Εθνικής Αμύνης, έφθασε στο άγαλμα του Καρατάσσου (μπροστά στο παλιό Πανεπιστήμιο). Όλοι οι διαδηλωτές γονάτισαν, έψαλαν τον εθνικό ύμνο, στεφάνωσαν το άγαλμα του Μακεδονομάχου Καρατάσσου, συνέχισαν τη διαδήλωση στην οδό Αγ. Δημητρίου και διαλύθηκαν στο Διοικητήριο. Οι ταγματασφαλίτες δεν τόλμησαν να εμφανιστούν. Τη διαδήλωση από μέρους της ΕΠ της ΚΟΘ την καθοδηγούσε ο Γ. Παπαθανασίου.

Η Συνδιάσκεψη της ΚΟΘ

Στο τέλος του Μάη 1944 έγινε συνδιάσκεψη της ΚΟΘ. Χρειάστηκαν δυο μέρες να μπούμε στο σπίτι και δυο μέρες να βγούμε και δυο μέρες κράτησε η συνδιάσκεψη, σύνολο 6 μερόνυχτα. Οι συνθήκες βαριάς παρανομίας επέβαλε να παρθούν δρακόντεια συνωμοτικά μέτρα. Στη συνδιάσκεψη έπαιρναν μέρος τα καλύτερα στελέχη της οργάνωσης. Κάθε ζηνιά θα ήταν ανεπανόρθωτο χτύπημα για την οργάνωση. Η συνδιάσκεψη έγινε σε ένα σπίτι (μονοκατοικία) λίγο πιο πάνω από το Θεαγένειο, προς την Άνω Τούμπα. Μαζί με τον λοχαγό Κάρλο και ένα άλλο σύντροφο εναλλασσόμαστε στην περιφρούρηση της δουλειάς. Διαθέταμε ένα αυτόματο Στάγερ και δυο πιστόλια. Σε περίπτωση ανακάλυψής μας από τον εχθρό θα τους απασχολούσαμε για να διευκολύνουμε τη φυγή των μελών της συνδιάσκεψης.

Θέματα της συνδιάσκεψης ήταν: Έκθεση δράσης της Ε.Π., ανάλυση της πολιτικής κατάστασης, η κατάσταση στη Θεσσαλονίκη, εκλογή αντιπροσώπων για τη Μακεδονική Συνδιάσκεψη και νέας Ε.Π.

Τότε ήμουν γραμματέας της Αχτίδας ΔΥ και ΝΠΔΔ και γραμματέας της Πανυπαλληλικής Επιτροπής (συνδικαλιστικό όργανο) της Θεσσαλονίκης με ρόλο παμακεδονικό (παράρτημα της ΚΠΕ), (Κεντρική Πανυπαλληλική Επιτροπή).

Το θέμα που κυριάρχησε στη συζήτηση ήταν πώς θα αντιμετωπίσουμε την τρομοκρατία στην πόλη. Έβαλα ερώτημα: γιατί ο ΕΛΑΣ δεν σκοτώνει τους δολοφόνους του λαού. Ο Βασβανάς, γραμματέας της Ε.Π. απάντησε: Βάλαμε καθήκον στον ΕΛΑΣ να χτυπήσει τους δολοφόνους αλλά δεν μπορεί.

Τότε είπα: δεν έχουμε ΕΛΑΣ και πρέπει για να ξεπεράσουμε την αδυναμία αυτή να μπουν επικεφαλής του ΕΛΑΣ στελέχη της ΕΠ. Αυτοπροτάθηκα να περάσω πρώτος στον ΕΛΑΣ. Η πρότασή μου έγινε δεκτή. Η Ε.Π. που εκλέχτηκε από τη συνδιάσκεψη ανέλαβε να λύσει το πρόβλημα αυτό χωρίς καθυστέρηση με πέρασμα στελεχών του κόμματος στον ΕΛΑΣ.

Πράγματι, η Ε.Π. αποφάσισε τη ριζική αναδιοργάνωση του ΕΛΑΣ της πόλης. Συγκροτήθηκε νέα πενταμελής στρατιωτική διοίκηση της μεραρχίας από τους: 1) Θανάση Κρόκο (Μιχάλη), καπετάνιος, 2) Θεόδωρος Κάρλος (μόνιμος λοχαγός), στρατιωτικός, 3) Γιώργης Παπαθανασίου, καπετάνιος του 1ου Συντάγματος (ανατολικός τομέας, ανατολικά του Λευκού Πύργου), 4) Ορέστης Μακρίδης, καπετάνιος του 2ου Συντάγματος (κέντρο) και 5) Μπάμπης Δρακόπουλος, καπετάνιος του 3ου συντάγματος (δυτικός τομέας - έξω από τα τείχη). Ο Μακρίδης είχε έρθει από Αθήνα και ο Δρακόπουλος από την ομάδα των εξοριστών του Άη-Στράτη που είχε απελευθερωθεί με φροντίδα του ΜΓ. Όλοι μέλη της ΕΠ της ΚΟΘ.

Στη συνδιάσκεψη συζητήθηκε και η συμφωνία του Λιβάνου (Διάσκεψη Λιβάνου 15-20 του Μάη 1944).

Επειδή δεν είχαμε πλήρη στοιχεία, εκφράστηκαν απόψεις. Μερικοί αντιπρόσωποι υποστήριξαν ότι η συμφωνία εξασφάλιζε την Εθνική Ενότητα. Άλλοι σύντροφοι είχαν επιφυλάξεις. Μαζί με τον Γιώργη Κοντογιώργη (Πάβλο) εκφράσαμε την άποψη ότι στο Λίβανο μας τσουβαλιάσανε.

Στις 10 του Ιούνη έγινε η συνδιάσκεψη της περιοχής Μα-

κεδονίας-Θράκης στο βουνό, που καταδίκασε τη συμφωνία του Λιβάνου. Γεγονός είναι ότι η συμφωνία του Λιβάνου δεν μάς απασχόλησε μέχρι την απελευθέρωση ούτε επηρέασε την δράση μας. Την ξεχάσαμε, βάλαμε αμετακίνητους στόχους και ριχτήκαμε στον αγώνα να τους πραγματοποιήσουμε. Η Πανμακεδονική Κομματική Συνδιάσκεψη μας παρήγγειλε, ότι αφού δεν σκοτώνομε τους ταγματασφαλίτες, καλά κάνουν και μας σκοτώνουν. Αυτό μας έτσουξε.

Ανασυγκρότηση της Μεραρχίας μέσα στη μάχη

Με τις συνδιασκέψεις, συνεδριάσεις, συγκρότηση στρατιωτικής Διοίκησης Θεσσαλονίκης, φτάσαμε στα μέσα Ιούνη 1944. Ο μήνες που ακολούθησαν μέχρι την απελευθέρωση (30/10/1944) της πόλης, ήταν μήνες πολεμικής έξαρσης, σκληρής ηρωϊκής αναμέτρησης των πατριωτικών δυνάμεων του εαμικού κινήματος με τις καλά οργανωμένες και καλά εξοπλισμένες εθνοπροδοτικές δυνάμεις της ντόπιας αντίδρασης και των κατακτητών που συνεργάζονταν στενά, όπως θα δούμε.

Τα τάγματα ασφαλείας είχαν την επιτελική καθοδήγηση του συνταγματάρχη Χρυσοχόου που συνεργαζόταν ανοιχτά με τη Γερμανική στρατιωτική διοίκηση.

Το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο, εκτός από τα οπλισμένα τάγματα ασφαλείας και τους γερμανούς (στρατό, Γκεστάπο, άρτιο δίκτυο χαφιέδων), είχε απέναντί του τον κύριο όγκο των δυνάμεων της χωροφυλακής Μακεδονίας-Θράκης που με την επικράτηση του ΕΛΑΣ στην ύπαιθρο, συγκεντρώνονταν στη Θεσσαλονίκη. Είχε ακόμη, απέναντί του την πλειοψηφία των αξιωματικών του στρατού που ανήκαν στο φρουραρχείο Θεσσαλονίκης, που ο Χρυσοχόου κατάφερε να τους κρατεί μακριά από τον αγώνα ή επάνδρωσαν τα τάγματα ασφαλείας της Μακεδονίας.

Πολλοί αξιωματικοί τοποθετήθηκαν σε επισιτιστικές υπηρεσίες. Ελάχιστοι προσχώρησαν στο ΕΑΜ. Εκτός από τα τάγματα ασφαλείας οπλισμένες ήταν οι δυνάμεις της χωροφυλακής και πολλοί δεξιοί, φασίστες.

Την ηρωϊκή ένοπλη πάλη του λαού της Θεσσαλονίκης ενάντια στις παραπάνω αναφερόμενες δυνάμεις την καθοδήγησε η ΚΟΘ. Το κύριο βάρος το σήκωσαν οι Κομμουνιστές, που έδωσαν και το περισσότερο αίμα. Στήριγμα του αγώνα ήταν το πλατύ εαμικό κίνημα της πόλης και ο πατριωτισμός του λαού.

Άμεσοι στόχοι της Μεραρχίας

Η στρατιωτική διοίκηση σε συνεδρίασή της καθόρισε τους στόχους δράσης της. Οι στόχοι αυτοί ήσαν η συγκεκριμενοποίηση του γενικού σχεδίου δράσης του Γενικού Στρατηγείου του ΕΛΑΣ στο χώρο της Θεσσαλονίκης:

1) Υπεράσπιση του λαού από τους δολοφόνους ταγματασφαλίτες και τους γερμανούς καταχτητές.

2) Αλλαγή του συσχετισμού δυνάμεων υπέρ του ΕΛΑΣ.

3) Η Θεσσαλονίκη να πάψει με την καθυστέρησή της να αποτελεί κίνδυνο για το πανελλαδικό εαμικό κίνημα. Να ευθυγραμμιστεί με το υπόλοιπο κίνημα, να συμβάλλει στην απελευθέρωση της χώρας και να εξασφαλίσει το πέρασμα της εξουσίας στην πόλη στο εαμικό κίνημα.

Για την πραγματοποίηση των στόχων αυτών η μεραρχία έπρεπε να δημιουργήσει την κατάλληλη οργάνωση και να λύσει το οξύ πρόβλημα του εξοπλισμού της. Η Αθήνα ήταν το υπόδειγμα για μας τότε.

Οι στόχοι αυτοί έμειναν αμετακίνητοι και εκπληρώθηκαν όπως θα δούμε στο ακέραιο. Τις συμφωνίες του Λιβάνου και αργότερα της Καζέρτας δεν τις λάβαμε καθόλου υπόψη μας. Στο τέλος της συνεδρίασης αποχαιρετιστήκαμε (με την πιθανότητα

να μην ξανασυναντηθούμε) και καθένας πήγε στον τομέα του. Αυτό γινόταν σε κάθε συνεδρίαση.

Ριζική Αναδιοργάνωση της Μεραρχίας

Γράφω τις αναμνήσεις μου από το 1ο Σύνταγμα του Ανατολικού τομέα (όρια δυτικά Λευκός Πύργος - οδός Εθνικής Αμύνης - νεκροταφείο Ευαγγελίστριας). Αυτό ξεκίνησε πρώτο, άνοιξε δρόμο και ακολούθησαν το 2ο και 3ο Σύνταγμα.

Ζήτησα να δω τα υπεύθυνα στελέχη όπως μου τα έδωσαν στα χαρτιά. Τέτοια στελέχη σε επίπεδο διοίκησης συντάγματος και ταγμάτων δεν βρήκα. Ή είχαν φύγει αυτόβουλα στο βουνό ή είχαν λουφάξει με την αφόρητη τρομοκρατία.

Πήγα στο λόχο της Αγίας Τριάδας. Συνάντησα τον καπετανιο του λόχου, ένα νέο 25 χρονών περίπου. Τον ρώτησα για τη δύναμη του λόχου και τον οπλισμό τους. Μου είπε ότι έχει 100 περίπου άνδρες (νέα κυρίως παιδιά) με μερικά πιστόλια και λίγες χειροβομβίδες.

Του ανέλυσα τα καθήκοντα που μπήκαν στον ΕΛΑΣ της πόλης. Συμφώνησε στα λόγια. Του ανέθεσα να καθορίσει ένα στόχο (έναν επικίνδυνο ταγματасφαλίτη οπλισμένο και με δράση) στην περιοχή του και συμφωνήσαμε σε τρεις μέρες να εκτελεστεί.

Την τέταρτη μέρα τον συνάντησα και τον ρώτησα, γιατί δεν εκτελέστηκε το καθήκον που ανέλαβε. Πρόβαλε δικαιολογία ότι είναι δύσκολο... διστάζουν οι ελασίτες κλπ. Του είπα ότι οι ταγματасφαλίτες που σκοτώνουν κάθε μέρα αν σας βρουν θα σας σκοτώσουν χωρίς δισταγμό, γιατί εσείς δεν μπορείτε να τους σκοτώσετε. Του ζήτησα να συγκεντρώσει την επόμενη μέρα 10-15 ελασίτες σ' ένα σπίτι. Τους έφερε. Αφού τους ανέλυσα την κατάσταση και τα καθήκοντά μας, τους ζήτησα εθελοντικά να δράσουν μαζί μου. Δέχτηκαν τρεις.

Μ' αυτούς τελείωσε σε δυο ημέρες ο πρώτος στόχος. Έπεσε

ο πρώτος δολοφόνος ταγματасφαλίτης. Ειδοποίησα τον καπετάνιο του λόχου, ότι ο λόχος του διαλύεται και ο ίδιος να περάσει σε πολιτική οργάνωση. Σε διαμαρτυρίες του ότι του διαλύουμε το λόχο του, που τον έφτιαξε με κόπο, του απάντησα ότι ο λόχος δεν είναι κτήμα του και όπως είναι, είναι άχρηστος. Επαναλήφθηκε το ίδιο στην Τούμπα, στο Ντεπώ, στου Χαριλάου. Τα παληκάρια που δοκιμάστηκαν στην πολεμική δράση έγιναν καπεταναίοι και στρατιωτικοί στα τέσσερα τάγματα (Αγ. Τριάδα, Τούμπα, Ντεπώ, Καλαμαριά - Αλέκος, Νώντας, Λεφτέρης, Παναγιώτης, Παναγόπουλος Βασίλης και Μαυρίδης Κώστας στο λόχο Χαριλάου).

Το ηθικό των ελασιτών άρχισε ν' ανεβαίνει, η πρωτοβουλία τους αναπτυσσόταν γρήγορα, η άμιλλα σε ηρωικές πράξεις δυνάμωνε. Μέσα σε 20 μέρες έπεσαν κάμποσοι ταγματасφαλίτες και επικίνδυνοι γκεσταπίτες. Ο οπλισμός τους πέρασε στα χέρια των ελασιτών (μπήκε τέτοιο καθήκον).

Η αντίδραση άρχισε να ανাত্রιάζει. Ταυτόχρονα προχωρούσε η αναδιοργάνωση του συντάγματος. Οι υπεύθυνοι από Σύνταγμα-Τάγμα-Λόχο-Διμοιρία-Ομάδα είχαν αποδείξει με τη δράση τους ότι μπορούν να ηγηθούν και να ανταποκριθούν στις τόσο δύσκολες εκείνες συνθήκες του αγώνα.

Μετάδοσή της πείρας στα άλλα δυο συντάγματα

Σε νέα συνεδρίαση της στρατιωτικής Διοίκησης μετά 20 μέρες, έδωσα την εικόνα δράσης του συντάγματος και την πορεία αναδιοργάνωσής του. Διαπιστώθηκε ότι τα δυο άλλα συντάγματα (2ο και 3ο) δεν είχαν ξεκινήσει τη δράση τους ούτε είχαν κάμει αλλαγές. Οι δυο υπεύθυνοι των συνταγμάτων αυτών πρόβαλαν δυσκολίες που συναντούν. Η γνώμη μου ήταν ότι και οι δύο ήσαν ακατάλληλοι για αυτή τη δουλειά, όχι από έλλειψη παληκαριάς.

αλλά από έλλειψη ηγετικών, καθοδηγητικών και οργανωτικών ικανοτήτων.

Στις λίγες εκείνες μέρες δράσης, πείστηκα ότι οι συνθήκες του αγώνα στο συγκεκριμένο αυτό χρόνο με τις τεράστιες και επείγουσες απαιτήσεις, απαιτούσαν αυξημένες ηγετικές και οργανωτικές ικανότητες. Κάθε καθυστέρηση του κεντρικού και δυτικού τομέα της πόλης, αποτελούσε κίνδυνο και για τον ανατολικό τομέα (απομόνωσή του). Επιβαλλόταν άμεση ευθυγράμμιση όλων των τομέων στη δράση. Πρότεινα την άμεση αντικατάσταση των δύο υπευθύνων του 2ου και 3ου συντάγματος. Η πρόταση έγινε δεκτή. Ανέλαβαν νέοι σύντροφοι που δεν ήσαν μέλη της στρατιωτικής διοίκησης. Έτσι, η στρατιωτική διοίκηση έμεινε τριμελής (Κρόκος, Παπαθανασίου, Κάρλος).

Τον Ιούλη 1944 όλη η πόλη προχωρούσε ευθυγραμμισμένη. Η μεραρχία συμπλήρωσε τα τμήματά της, που κάθε μέρα γινότανσαν όλο και πιο αξιόμαχα. Έπαψε να είναι εφεδρική. Έγινε μάχιμη και κάτω από τη διοίκηση της Ο.Μ.Μ. μπήκε στην πρώτη γραμμή, με τις ιδιομορφίες που παρουσίαζε ο αγώνας στην πόλη που ήταν διχτυωμένη με πυκνές, καλά οχυρωμένες θέσεις του εχθρού, επανδρωμένες με εμπειροπόλεμο, πάνοπλο στρατό. Η Θεσσαλονίκη ήταν έδρα στρατιάς με δύναμη γερμανών γύρω στις 35.000.

Εξοπλισμός της Μεραρχίας

Βασικό και επείγον πρόβλημα της ανασυγκρότησης και δράσης της μεραρχίας ήταν ο εξοπλισμός της. Άμεσα έπρεπε να εξασφαλίσουμε ελαφρύ οπλισμό, πιστόλια, χειροβομβίδες (κυρίως επιθετικές) και αυτόματα στεν ή στάγιερ, που είχαν μικρό όγκο και μεταφέρονταν εύκολα. Τα μακρύκανα στο ξεκίνημά μας δεν εξυπηρετούσαν. Αργότερα μπήκε καθήκον να βρούμε και τέτοια.

Τα πιστόλια που είχαμε ήταν λίγα. Δεν είχαμε και πολλές

σφαίρες. Η πρώτη πηγή εφοδιασμού μας, ήταν τα τάγματα ασφαλείας. Μπήκε καθήκον να αφαιρεθεί ο οπλισμός των εκτελούμενων. Στην πορεία του αγώνα όσοι έφευγαν από τα τάγματα ασφαλείας έπρεπε να μας φέρουν και τον οπλισμό τους. Από εδώ πήραμε και μακρύκανα. Μια άλλη πηγή ήταν και ο λαός. Όσοι με την είσοδο των γερμανών έκρυψαν όπλα παντός είδους, μας τα παρέδιδαν. Αρκετά αγοράσαμε από αντιφασίστες αυστριακούς φαντάρους. Η πηγή αυτή όσο πλησίαζε η αποχώρηση των γερμανών απέδιδε περισσότερο. Πήραμε και τα όπλα των αστυνομικών από τα τμήματα των συνοικιών στην πορεία.

Η στρατιωτική διοίκηση ζήτησε από την ΟΜΜ να μας στείλουν παντός είδους ελαφρύ οπλισμό. Πράγματι, παρόλες τις δικές της ανάγκες, η ΧΙ μεραρχία μέσω Χαλκιδικής ανταποκρίθηκε.

Στις αρχές Ιούλη μας έστειλε 42 αυτόματα Στεν με τις ανάλογες δεσμίδες πυρομαχικών. Αυτόν τον οπλισμό τον παρέλαβα μόνος μου από το δάσκαλο Καλλίνικο (Νικηφόρο) κάπου στου Χαριλάου και προοριζόταν για όλη τη μεραρχία. Ο οπλισμός αυτός, τόσο αναγκαίος για τη μεραρχία, παραλίγο να πέσει στα χέρια του εχθρού.

Τα 42 αυτόματα Στεν

Τα παρέλαβα βράδυ και με μεγάλη προφύλαξη τα μετέφερα στο σπίτι της οδού Κρήτης 22 στην 4η στάση από το Ντελώ προς το Κέντρο (γωνιά Κρήτης και Παπακυριαζή). Στο σπίτι αυτό έμενε η οικογένεια του παλιού αγωνιστή Κώστα Ακρίδα, που είχε μετοικήσει σε άλλο σπίτι, κάπου στην 5η στάση.

Στο σπίτι έμενε ο κουνιάδος του Ακρίδα Βαγγέλης Βεργίδης, καλός και έμπιστος αγωνιστής. Εκεί πήγαινα αραιά και κοιμόμουν. Κρατούσα κλειδιά της κυρίας εισόδου και της κουζίνας που είχε είσοδο από τον κήπο.

Το βράδυ εκείνο κοιμήθηκα εκεί και μαζί με το Βαγγέλη

καθαρίσαμε με πετρέλαιο τα 42 Στεν και τις δεσμίδες. Βάλαμε ένα τραπέζι και τα ανεβάσαμε στο ταβάνι από μια καταπαχτή που έκλεινε με καπάκι. Το ταβάνι ήταν τσατουμάς, αλλά τα σιγουρέψαμε με σανίδες και ξύλα κοντά στην καταπαχτή για να τα φτάνουμε εύκολα. Το πρωί έφυγα και έδωσα εντολή στο Βαγγέλη να κλειδώσει το σπίτι, να φύγει και να μην πάει κανένας στο σπίτι.

Σχεδιάζα την επόμενη μέρα να ρυθμίσω τη μεταφορά και τη διανομή του οπλισμού αυτού στις μονάδες της μεραρχίας. Δυστυχώς, ο Βαγγέλης παραβίασε την εντολή. Το βράδυ πήγε και κοιμήθηκε στο σπίτι μαζί με τον σύνδεσμο της ΟΜΜ (Ομάδα Μεραρχιών Μακεδονίας).

Ο Σύνδεσμος είχε έρθει από το βουνό και πήγε στα λαδάδικα να χαλάσει χρυσές λίρες. Κι αυτός παραβίασε ρητές εντολές και αναγκαία συνωμοτικά μέτρα. Στα λαδάδικα τον επισήμαναν χαφιέδες-γκεσταπίτες και ταγματασφαλίτες και τον παρακολούθησαν.

Τα ξημερώματα της άλλης μέρας (πριν φέξει), δυνάμεις των ταγμάτων ασφαλείας και η Γκεστάπο κύκλωσαν το σπίτι και όλο το τετράγωνο. Έπιασαν το Βαγγέλη και τον Σύνδεσμο, τους έβγαλαν στο δρόμο με τα σώβρακα και τους εκτέλεσαν αμέσως.

Το βράδυ εκείνο είχα μια συνάντηση με το ανώτερο στέλεχος (παλιός αγωνιστής) Αριστοτέλη Μπούρα στην 4η στάση προς τη θάλασσα με μια καλή αγωνίστρια Κωνσταντινουπόλιτισσα, για κάποιο μηχανισμό της ΚΟΘ. Επειδή τελειώσαμε αργά, μου ζήτησε αν έχω κανένα σπίτι εκεί κοντά να μείνουμε, γιατί υπήρχε απόφαση να μην κυκλοφορούμε αργά τη νύχτα. Του είπα έχω, αλλά απόψε δεν μπορούμε να πάμε εκεί. Τον πήρα με το τραμ και πήγαμε σ' ένα σπίτι κοντά στο Ασόρια Β στην παραλία του Λευκού Πύργου. Τον άφησα εκεί και εγώ κοιμήθηκα σε άλλο σπίτι εκεί κοντά.

Το πρωί πήρα το τραμ για το Ντελώ να πάω στο σπίτι της οδού Κρήτης 22. Πάντα στεκόμουν στον εξώστη του τραμ για να βλέπω γύρω και να μπορώ να φύγω εύκολα. Στην 4η στάση είδα μια ομάδα ταγματاسφαλίτες. Δεν κατέβηκα εκεί, αλλά στην 3η στάση. Πήρα την οδό Κρήτης προς το σπίτι. Γύρω από το σπίτι είδα κόσμο, που συζητούσαν περιέργα. Πλησίασα και ρώτησα τι συνέβη. Μου είπαν ότι μόλις έφυγαν οι ταγματاسφαλίτες, αφού σκότωσαν τα δυο παιδιά. Ρώτησαν αν πήραν τίποτα από το σπίτι. Με βεβαίωσαν ότι δεν είδαν να πάρουν κάτι. Με κάθε θυσία έπρεπε να σωθεί ο οπλισμός. Μάζεψα 8 στελέχη του ΕΛΑΣ γνωστά μου. Τους είπα ότι πρέπει το βράδυ να εκτελέσουμε μια πολύ δύσκολη και επικίνδυνη αποστολή. Τους ρώτησα ποιος ήθελε ναρθεί μαζί μου. Δέχτηκαν 4. Πήρα τρεις. Τον καπετάνιο του τάγματος Ντελώ Λευτέρη Βαφειάδη (υπάλληλο στο μύλο Αλατινι), τον Παναγιώτη (Γκαβό), καπετάνιο του τάγματος της Καλαμαριάς και ένα τρίτο που δεν θυμάμαι το όνομά του.

Το ίδιο βράδυ έπρεπε να πάρουμε τον οπλισμό από το σπίτι, Κρήτης 22, γιατί την επόμενη μέρα στο σπίτι θα εγκαθίστατο ταγματασφαλίτικη οικογένεια. Αυτό γινόταν σε κάθε σπίτι που χτυπιόταν.

Καταστρώσαμε το σχέδιο και το δρομολόγιο που θα ακολουθούσαμε. Μόλις νύχτωσε, πήγαμε στο σπίτι με προσοχή. Οι 3 έμειναν έξω. Εγώ άνοιξα από τον κήπο, ερεύνησα το σπίτι μήπως ήταν παγιδευμένο. Με σήμα μου μπήκαν και οι 3 άλλοι. Ανέβηκα γρήγορα στο ταβάνι, κατέβασα τα τρία τσουβάλια με τον οπλισμό. Όπλισα ένα Στεν και πήρα δυο δεσμίδες σφαίρες. Οι 3 φορτώθηκαν από ένα τσουβάλι ο καθένας και εγώ πίσω τους με το Στεν τυλιγμένο με το καλοκαιρινό μου σακάκι. Περάσαμε την 25ης Μαρτίου ανάμεσα από το λαό και γερμανούς που έκαναν βόλτες. Περίπολο δεν συναντήσαμε.

Σε περίπτωση συνάντησης με περίπολο που θα μας σταμα-

τούσε, εγώ θα άνοιγα μάχη, θα τους απασχολούσα και οι τρεις θα πήγαιναν τον οπλισμό σε καθορισμένο σπίτι. Φτάσαμε καλά. Ο οπλισμός σώθηκε και έφυγε αμέσως για τον προορισμό του. Την άλλη μέρα στο σπίτι εγκαταστάθηκε ταγματάσφαλίτικη οικογένεια.

Άνοδος της ένοπλης δράσης στην πόλη. Άνοδος του ηθικού του λαού. Αλλαγή συσχετισμού δυνάμεων.

Οι μήνες Ιούλης, Αύγουστος, Σεπτέμβρης 1944 ήσαν αποφασιστικοί για την τύχη της Θεσσαλονίκης. Το σχέδιο δράσης της τριμελούς στρατιωτικής Διοίκησης της πόλης ήταν καθαρό και η απόφαση εκτέλεσής του αταλάντευτη: Οι εθνικοαπελευθερωτικές λαϊκές δυνάμεις με τον ΕΛΑΣ στην πρώτη γραμμή να πάρουν το πάνω χέρι, να εξουδετερώσουν την αντίσταση των οπλισμένων ταγματάσφαλιτών και των γερμανών όπου και όταν συνέπρατταν, να εξασφαλίσουν, όσο ήταν δυνατό, την αναίμαχτη απελευθέρωση της πόλης και το πέρασμα της εξουσίας στο μεγάλο Πατριωτικό Εαμικό Κίνημα.

Οι γερμανοί στην πορεία της αναμέτρησης αυτής, ακολούθησαν προσεχτική ταχτική, "αδιαφορία ανοχής", όπως γράφει ο Φοίβος Γρηγοριάδης. Την ταχτική αυτή υπαγόρευε η πορεία των επιχειρήσεων στα μέτωπα του πολέμου και ιδιαίτερα του Ανατολικού μετώπου που κατέρρεε, αλλά και η διάταξη των στρατευμάτων τους στη χώρα μας.

Τα τάγματα ασφαλείας οι γερμανοί τα όπλισαν, με σκοπό αυτά να απασχολήσουν τις πατριωτικές εαμικές δυνάμεις, να κρατήσουν ελεύθερες τις δικές τους δυνάμεις και τελικά τα τάγματα ασφαλείας να καλύψουν την αποχώρησή τους από τη Θεσσαλονίκη και από την Ελλάδα. Έτσι οι γερμανοί άναβαν τον εμφύλιο πόλεμο στη Θεσσαλονίκη.

Αρχικά για να σπρωχτούν στο έγκλημα οι ταγματασφαλί-
τες συνέπρατταν ανοιχτά μαζί τους η ένστολη γερμανική αστυνομία (πεταλάδες τους λέγαμε από τις κρεμασμένες στο στήθος τους ημικυκλικές μεταλλινες πλάκες) και άνδρες της γκεστάπο με πολιτικά. Οι τελευταίοι έπαιρναν μέρος στις συγκρούσεις σχεδόν πάντοτε ως την απελευθέρωση.

Μετά τα μέσα Σεπτεμβρη 1944 οι ένστολες γερμανικές δυνάμεις δεν έπαιρναν μέρος ανοιχτά εκτός ελαχίστων περιπτώσεων.

Εδώ σημειώνω ότι τότε δεν ξέραμε τίποτα για τη μυστική συμφωνία άγγλων και γερμανών στη Λισσαβώνα για παράδοση της Θεσσαλονίκης στους άγγλους με αντάλλαγμα οι άγγλοι να εξασφαλίσουν στους γερμανούς ανενόχλητη αποχώρηση.

Η καθημερινή δράση του ΕΛΑΣ Θεσσαλονίκης εξυπηρέτούσε το στρατηγικό μας σχέδιο στην πόλη. Η δράση ήταν ασταμάτητη και επιθετική: εκτελέσεις μονωμένων ταγματασφαλιτών και προδοτών γκεσταπιτών, επιθέσεις σε στέκια τους, σε σπίτια, καταυλισμούς ή κέντρα όπου σύχναζαν για φαγοπότι και στο αρχηγείο τους, απόκρουση επιθέσεων στις συνοικίες.

Οι κυριότερες συγκρούσεις στην πόλη

Προηγήθηκε χρονικά ο ανατολικός τομέας. Έγινε σύγκρουση τον Ιούνη (ημέρα δεν θυμάμαι) ομάδας του ΕΛΑΣ της Τούμπας στην Αλυσίδα (πέρασμα από γέφυρα Χαριλάου προς κάτω Τούμπα) με ταγματασφαλίτες και γερμανούς. Υπήρξαν νεκροί ταγματασφαλίτες και γερμανοί.

Αιφνίδια επίθεση ομάδας του ΕΛΑΣ Άνω Τούμπας σε καφενείο, όπου τη νύχτα γλεντοκοπούσαν ταγματασφαλίτες. Η επίθεση έγινε με αυτόματα και χειροβομβίδες. Σκοτώθηκαν μερικοί ταγματασφαλίτες.

Διμοιρία του ΕΛΑΣ Άνω Τούμπας επιτέθηκε με αυτόμα-

τα και χειροβομβίδες στο υποστρατηγείο του Δάγκουλα (αρχηγοί Μακρής και Σαμαράς) στην οδό Αθηνών (στο Θεαγένειο). Το κτίριο ήταν περιμαντρωμένο. Οι ελασίτες ανέβηκαν στον τοίχο και ξάφνιασαν τους ταγματασφαλίτες που έκαναν βόλτες στο προαύλιο και σκότωσαν αρκετούς χωρίς δικές τους απώλειες. Αρκετοί ταγματασφαλίτες πανικοβλημένοι την επόμενη μέρα ήρθαν σ' επαφή μαζί μας και ζήτησαν να παραδοθούν στον ΕΛΑΣ. Έγινε δεχτή η πρότασή τους με τον όρο να φέρουν και τον οπλισμό τους και να μην ανακατευτούν πάλι με τα τάγματα ασφαλείας. Για όσους ήθελαν τους φυγαδεύαμε στο βουνό. Μετά από δυο μέρες ο Δάγκουλας διέλυσε το υποστρατηγείο του αυτό και συγκέντρωσε τις δυνάμεις του στο κεντρικό του στρατηγείο στα Λαδάδικα.

Οι τέτοιου είδους επιθέσεις γενικεύτηκαν σε όλη την πόλη. Παραθέτω αριθμό συγκρούσεων από το χρονικό του αγώνα "Στ' άρματα, στ' άρματα", τόμος 2ος.

Οι περισσότερες έλαβαν χώρα το Σεπτέμβρη και Οκτώβρη 1944. Στους μήνες αυτούς έγινε σκληρή προσπάθεια του εχθρού (γερμανών και ταγματασφαλιτών) να ανακτήσει θέσεις.

Στις 15.9.1944 στη συνοικία Χαριλάου έγινε σύγκρουση 50 ελασιτών με τμήμα ταγματασφαλιτών. Σκοτώθηκαν 4 ταγματασφαλίτες. Το ίδιο βράδυ στη συνοικία Καμάρα σκοτώθηκαν 6 ταγματασφαλίτες. Επίσης έγινε σύγκρουση στο Δυτικό τομέα.

Στις 27.9.1944 λόχος του ΕΛΑΣ Θεσσαλονίκης χτύπησε ταγματασφαλίτες που επέδραμαν στο συνοικισμό Τούμπας. Σκοτώθηκαν 7 και τραυματίστηκαν 15 προδότες.

Στις 29.9.1944 τμήμα του ΕΛΑΣ χτύπησε με χειροβομβίδες ταγματασφαλίτες σε παρέλασή τους στην οδό Εγνατίας. Σκοτώθηκαν 17 και τραυματίστηκαν πολλοί. Οι υπόλοιποι διαλύθηκαν πανικόβλητοι. Σε βοήθειά τους έτρεξαν οι γερμανοί που άρχισαν να πυροβολούν το λαό. Το χτύπημα αυτό, έθεσε τέρμα

στις προσπάθειες των ηγετών των ταγματoσφαλιτών με παρελάσεις και γυμνάσια να σχηματίσουν "Ελληνικό Στρατό" στη Θεσσαλονίκη.

Στις 9.10.1944 διμοιρία του ΕΛΑΣ της πόλης επιτέθηκε με αυτόματα και χειροβομβίδες στην οδό Ειρήνης εναντίον φάλαγγας ταγματoσφαλιτών. Σκότωσε 9 και τραυμάτισε 12 ταγματoσφαλίτες. Άλλη διμοιρία χτύπησε ταγματoσφαλίτες στα καφενεία των συνοικιών και τους προκάλεσε σοβαρές απώλειες.

Στις 10.10.1944 τμήματα του ΕΛΑΣ Θεσσαλονίκης περικύκλωναν ορισμένα τετράγωνα στην οδό Αθηνάς και αιχμαλώτισαν πολλούς ταγματoσφαλίτες.

Στις 16.10.1944 δυνάμεις του Δάγκουλα και τμήματα του Πούλου και του Κισσά-Μπατζάκ και οπλισμένων χαφιέδων-γκεσταπιτών κινήθηκαν από την πλατεία Βαρδαρίου στην πλατεία Διοικητηρίου και από άλλα σημεία με κατεύθυνση προς τις δυτικές συνοικίες Νεάπολη, Βάρνα, Συκιές.

Τα τμήματα του ΕΛΑΣ Θεσσαλονίκης αντιμετώπισαν σταθερά από τα υψώματα των συνοικιών την επίθεση των ταγματoσφαλιτών. Ύστερα από πολύωρη μάχη, που έμεινε γνωστή σαν "μάχη της Νεάπολης", τα τμήματα του ΕΛΑΣ Θεσσαλονίκης έκαναν μια μεγαλειώδη εφόρμιση, εξόντωσαν και αιχμαλώτισαν πολλούς ταγματoσφαλίτες και τους εξανάγκασαν έτσι να εγκαταλείψουν την προσπάθεια δυναμικής επικράτησής τους στη Θεσσαλονίκη.

Την επιχείρηση αυτή με τις πληροφορίες που είχαμε την οργάνωσαν σε στενή συνεργασία άγγλοι πράχτορες, χιτλερικοί και ντόπιοι εθνοπροδότες (Χρυσόχοου κ.ά.).

Ήταν εκδήλωση του φόβου τους να ματαιωθεί το κοινό σχέδιό τους, για το χώρο Θεσσαλονίκης/Κεντρικής Μακεδονίας να μην κυριαρχήσει το ΕΑΜ.

Μετά τη μάχη αυτή ο ΕΛΑΣ της πόλης εγκατέστησε φυλά-

κια στις προσβάσεις προς τις συνοικίες. Αφοπλίστηκαν και τα τμήματα της χωροφυλακής. Τον οπλισμό τους (τουφέκια, αυτόματα, σφαίρες κλπ.) τον πήρε ο ΕΛΑΣ.

Μια εικόνα της κατάστασης στη Θεσσαλονίκη στα μέσα του Σεπτεμβρίου 1944, δίνει η έκθεση του πρεσβευτή της Σουηδίας Τύμπεργκ προς την κυβέρνησή του, που στηρίζεται και σε στοιχεία που έδωσε ο επίσης Σουηδός προϊστάμενος του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού στη Θεσσαλονίκη Ζαν Λήμπεργκ. "Στα Γιαννιτσά, δυτικά της Θεσσαλονίκης στις 12 Σεπτεμβρίου 1944 κατέλαβαν για δυο μέρες την πόλη οι παρτιζάνοι. Μετά μπήκαν μαζί τα τάγματα ασφαλείας του Πούλου και του Σούμπεργκ και αφού λεηλάτησαν την πόλη έκαψαν το ένα τρίτο των σπιτιών και κακοποίησαν βάρβαρα 100 κατοίκους, τους οποίους τελικά τουφέκισαν.

Αυτά τα εγκλήματα κοντά στην πόλη κι άλλα φρικώδη σε απομακρυσμένες περιοχές της επαρχίας έχουν προκαλέσει τρόμο στους κατοίκους της Θεσσαλονίκης. Αλλά σ' αυτά πρέπει να προστεθούν και μάχες μέσα στην ίδια την πόλη (Θεσ/νίκη) ανάμεσα στους παρτιζάνους και σε μέλη των ταγμάτων ασφαλείας και μάλιστα στη Νεάπολη, την Κάτω Τούμπα και την Καλαμαριά. Στο κέντρο, την ημέρα τουλάχιστον, επικρατούσε ησυχία. Αλλά τη νύχτα, παρόλο που υπήρχε απαγόρευση της κυκλοφορίας από τις 11 ως τις 8 το πρωί, γίνονταν πολλά. Από το μπαλκόνι μου είδα με τα μάτια μου ένα βράδυ στις 11 τη δολοφονία δύο πολιτών. Οι παρτιζάνοι οργανώνουν και μυστικό αντάρτικο, κίνημα μέσα στην πόλη, στο οποίο προσέρχονται νέοι από 15 χρόνων" (Από το βιβλίο του Βάσιου Μαθιόπουλου "Ο Δεκέμβρης του 1944", σελ. 74 εκδ. Νέα Σύνορα-Λιβάνη).

Εδώ σημειώνω λίγα στοιχεία για το Μπλόκο της Καλαμαριάς 11.8.1944. Είναι το τελευταίο μεγάλο μπλόκο που έκαναν οι γερμανοί μαζί με τους ταγματασφαλίτες.

Το μπλόκο άρχισε νύχτα και κράτησε μέχρι το πρωί, με

ισ
τε
νι
Α
κα
ει
σ
τα
ρ
Α
ο
ο
τ
π
ε
α
λ
ε

ισχυρές γερμανικές δυνάμεις που τις συνόδευαν ταγματασφαλίτες του Δάγκουλα με στολή. Εκτεινόταν από την Παραλία Αλατί-νι - Ντεπώ - Φλόκα - Φόρος - Αρετσού. Σωστός κλοιός από ξηρά. Από τη θάλασσα γινόταν έλεγχος με βενζινάκατους.

Χτενίστηκε όλη η Καλαμαριά, έρευνες σε όλα τα σπίτια και συλλήψεις. Όσους έπιασαν τους οδήγησαν στην πλατεία, στην εκκλησία. Εκτέλεσαν 13 πατριώτες. Το μπλόκο λύθηκε περίπου στις 10 π.μ.

Στο μπλόκο αυτό ο ΕΛΑΣ δεν μπόρεσε ν' αντιδράσει για τους εξής λόγους: Ο εχθρός κατάφερε με παραπλανητικές πληροφορίες να μας πείσει ότι το μπλόκο θα γίνει στην περιοχή της Αγίας Τριάδας (μακριά από την Καλαμαριά). Εκεί συγκεντρώσαμε δυνάμεις να ματαιώσουμε το μπλόκο. Όταν εκδηλώθηκε στην Καλαμαριά ήταν αδύνατο με τις αδύνατες δυνάμεις ακόμα του ΕΛΑΣ να μετακινηθούν τμήματα την ημέρα και να αντιμετωπίσουν τις ισχυρές γερμανικές δυνάμεις. Ο ΕΛΑΣ της Καλαμαριάς μόνος του δεν ήταν σε θέση να ματαιώσει το μπλόκο. Αλλά και ο γεωγραφικός χώρος της Καλαμαριάς δεν επέτρεπε προσβολή του Μπλόκου απεξω. Από τη θάλασσα τότε δεν είχαμε καμιά δυνατότητα και μέσα να αντιδράσουμε.

Ελεύθερες οι συνοικίες της Θεσσαλονίκης

Μέσα από μια πορεία σχεδόν καθημερινών αιματηρών γεγονότων (εκτελέσεων, συγκρούσεων, επιθέσεων σε εχθρικούς στόχους, αντεπιθέσεων των ταγματασφαλιτών με άμεση ή έμμεση στήριξη των γερμανών) με αλύγιστη αποφασιστικότητα να πραγματοποιηθεί η επιταγή του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος που έγινε πατριωτικό καθήκον όλων των εαμικών αντιστασιακών οργανώσεων και των πατριωτών της Θεσσαλονίκης με προστάρηδες τους κομμουνιστές, φθάσαμε στο τέλος του Σεπτεμβρίου 1944.

Είχε πλέον κριθεί η μάχη ανάμεσα στις πατριωτικές δυνάμεις της πόλης και στις εθνοπροδοτικές δυνάμεις που είχαν επιτελική καθοδήγηση του Χρυσοχόου, των γερμανών και άγγλων πρακτόρων, όπως αποδείχτηκε αργότερα.

Οι συνθήκες στην πόλη είχαν αποφασιστικά αλλάξει. Ο ΕΛΑΣ πήρε το πάνω χέρι. Το ηθικό του λαού ανέβαινε συνεχώς. Εδραιωνόταν η πίστη του στο ΕΑΜ, που το έβλεπε πλέον σαν μοναδικό υπερασπιστή της ζωής και της ελευθερίας του. Η ΚΟΘ με όλα τα μέσα διαφώτισης και προπαγάνδας ξεσκέπαζε τον εθνοπροδοτικό ρόλο των ταγμάτων ασφαλείας και των οργανωτών τους (Χρυσοχόου κ.ά.). Έδειχνε στο λαό τον αγωνιστικό δρόμο.

Αντίθετα, στο στρατόπεδο των ταγμάτων ασφαλείας, δυνάμωνε ο πανικός και η σύγχυση. Πλήθαιναν οι διαρροές από τις γραμμές τους. Ανάλογη ήταν και η πτώση του ηθικού και η απογοήτευση όλης της εθνοπροδοτικής αντίδρασης. Οι περισσότεροι χωροφύλακες μετά τον αφοπλισμό των τμημάτων τους στις συνοικίες, έφυγαν στο κέντρο της πόλης. Ελάχιστοι ήρθαν μαζί μας.

Σημειώνω ότι στη Θεσσαλονίκη οι λίγοι άνδρες και αξιωματικοί της Χωροφυλακής που εντάχθηκαν στο Εαμικό κίνημα είχαν δική τους οργάνωση με επικεφαλής ένα ενωμοτάρχη. Την οργάνωσή τους τη λέγαμε "Εαμικό Τάγμα Χωροφυλακής". Ένα διάστημα το κρατούσα εγώ.

Έτσι, από τα μέσα Σεπτέμβρη, όλες οι συνοικίες ήσαν ελεύθερες, με την έννοια που δίναμε τότε, δηλαδή με την παρουσία των γερμανών στην πόλη, ελεγχόντουσαν από το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Οι εχθρικές δυνάμεις περιορίστηκαν κάτω της Εγνατίας και ουσιαστικά στο κέντρο της πόλης.

Οι γερμανικές δυνάμεις μετά την αποτυχία των αποπειρών τους να κρατήσουν υπό τον έλεγχό τους είτε άμεσα οι ίδιοι, είτε έμμεσα με τους ντόπιους συνεργάτες τους, περιορίστηκαν

σου
γκρο
σίαξ
μαχι

στο
δήλ

λωσ
μαί
πύξ
κητ
να

σα

του
μεγ
Σο
Βό
κα
ο Ι

κρ
κύ
λα

στ
χε
δε

νά-
ιτε-
ρα-

Ο
νέ-
ιον
Η
ιζε
ορ-
τι-

ά-
μ-
υ-
ο-
5,

ο-
α
ν
α

-
ι

στους στρατώνες τους, αποφεύγοντας κάθε εμπλοκή τους σε συγκρούσεις και στις μαζικές εκδηλώσεις του λαού, που όσο πλησίαζε η μέρα της επελευθέρωσης γινότουσαν πιο πυκνές και μαχητικές.

Αναφέρω μερικές τέτοιες:

Στις 20.10.1944 10.000 εργατοϋπάλληλοι συγκεντρώθηκαν στο εργατικό κέντρο και σε συνέχεια κατέβηκαν σε μαχητική διαδήλωση στη Γενική Διοίκηση.

Μετά δυο μέρες, στις 22.10.1944 έγινε καινούργια διαδήλωση του λαού των συνοικιών. Χιλιάδες λαού με πλακάτ και σημαίες, ξεκίνησαν από τις συνοικίες Κουλέ Καφέ, Νεάπολη, Επταπύργιο, Συκιές, Καλλιθέα, κατευθύνθηκαν στην Πλατεία Διοικητηρίου με συνθήματα "να διαλυθούν τα τάγματα ασφαλείας, να σταματήσει η τρομοκρατία".

Στις μέρες αυτές, τμήματα του ΕΛΑΣ του βουνού πλησίασαν στη Θεσσαλονίκη, πράγμα που ανέβαζε το ηθικό του λαού.

Στις 26.10.1944, επέτειο της απελευθέρωσης της πόλης από τους Τούρκους (1912), έγιναν εκδηλώσεις που μετατράπηκαν σε μεγάλη διαδήλωση για το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ στην πλατεία της Αγίας Σοφίας. Από κει έγινε πορεία στο Λευκό Πύργο στο άγαλμα του Βότση και συνέχεια στο άγαλμα του Καρατάσιου. Στεφανώθηκαν και οι δυο προτομές των ηρώων αυτών. Τη διαδήλωση φρουρούσε ο ΕΛΑΣ (2ο τάγμα του κέντρου), οπλισμένος με αυτόματα.

Οι γερμανοί στους δρόμους άλλαζαν πορεία μόλις αντίκριζαν τη διαδήλωση. Παρόμοιες εκδηλώσεις έγιναν στις συνοικίες Τούμπα, Μάρκου Μπότσαρη, Αγ. Τριάδα, Καλαμαριά. Ο λαός της Θεσσαλονίκης άρχισε να αισθάνεται ελεύθερος.

Μια συνοπτική αλλά αντικειμενική εικόνα της κατάστασης στη Θεσσαλονίκη από τον Ιούλη μέχρι τον Οχτώβρη, δίνει το χρονικό του αγώνα "Στ' άρματα, στ' άρματα" ως εξής: "Η αντίδραση χρησιμοποιώντας τα τμήματα του Δάγκουλα, Πούλου και

άλλων ταγματασφαλιτών, προσπάθησε με την πιο αιματηρή τρομοκρατία στους μήνες Ιούλη και Αύγουστο να χτυπήσει τις οργανωμένες δυνάμεις του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, ιδιαίτερα στις συνοικίες της Θεσσαλονίκης: Νεάπολη, Βάρνα, Επτάλοφο, Ακρόπολη, Τούμπα κλπ. Δεκάδες και εκατοντάδες πατριώτες δολοφονήθηκαν, πιάστηκαν, βασανίστηκαν ή τουφεκίστηκαν στους μήνες αυτούς από τις συμμορίες του Δάγκουλα και των άλλων ταγματασφαλιτών. Αλλά δεν πέτυχαν το σκοπό τους. Τα τμήματα του ΕΛΑΣ Θεσσαλονίκης έγιναν πιο μαζικά και μαχητικά, απαντούσαν σταθερά με αντιχτυπήματα, τρύπωναν μέσα στα άνδρα των ταγματασφαλιτών και το αποτέλεσμα ήταν, ότι σ' όλες τις ακραίες συνοικίες της Θεσσαλονίκης έπαψαν να πατάνε το πόδι τους οι ταγματασφαλίτες. Έτσι, διαμορφώθηκε μια ελεύθερη ζώνη μέσα στη Θεσσαλονίκη".

Παράλληλα με τον ΕΛΑΣ σε συνεργασία και με συντονισμό δρούσαν οι αντιστασιακές οργανώσεις ΟΠΛΑ (Οργάνωση Προστασίας Λαϊκών Αγωνιστών) με επικεφαλής τον παλιό αγωνιστή Θανάση Στράντζαλη (Αλέκος) από την Καβάλα και η νεοδημιουργηθείσα λαϊκή πολιτοφυλακή με υπεύθυνο το μέλος της ΕΠ της ΚΟΘ Γιώργη Κοντογιώργη (Πάβλο) από τη Λευκάδα.

Στα μέσα του Σεπτεμβρη 1944 στην πορεία της άγριας σύγκρουσης με τον εχθρό, ολοκληρώθηκε η ριζική αναδιοργάνωση της μεραρχίας του ΕΛΑΣ της Θεσσαλονίκης: 3 συντάγματα (10 τάγματα πλήρη με λόχους, διμοιρίες, ομάδες). Στρατός αξιόμαχος, πειθαρχημένος, έτοιμος να φέρει σε νικηφόρο τέλος τον αγώνα. Υστερούσε μόνο σε οπλισμό.

Προετοιμασία για την απελευθέρωση της πόλης

Όλες οι αντιστασιακές οργανώσεις της πόλης ετοιμάζονταν για τη νικηφόρα ένοπλη λαϊκή εξέγερση. Στην πρώτη γραμμή βρισκόταν η μεραρχία του ΕΛΑΣ της πόλης. Η υπερένταση

των
φό
υπε
(26
ταν
λοχ
Κά
σε
της
ρησ
μου
θιν
Αυ
οδα
νοι
σοι
ρώ
μα
του
ελο
ήσα
πεδ
πιο
τοι
οπ
αι
βα

των δυνάμεών μας, που άρχισε, τον Ιούνη έφθασε στο κατακόρυφο της. Τέσσερις ώρες το 24ωρο ύπνος θεωρείτο αρκετός για τα υπεύθυνα στελέχη. Οι συμφωνίες Λιβάνου και Καζέρτας (26.9.1944) δεν επηρέασαν καθόλου τη δράση και το σχέδιό μας.

Ολόκληρη η δύναμη της μεραρχίας γυμναζόταν, εκπαιδευόταν, έκανε μαθήματα οδομαχιών. Σ' αυτό βοήθησε πολύ ο μόνιμος λοχαγός, μέλος της 3μελούς στρατιωτικής διοίκησης Θόδωρος Κάρλος. Έφτιαξε τα μαθήματά για τις οδομαχίες και μας βοήθησε να φτιάξουμε τις διαταγές επιχειρήσεων για όλα τα τμήματα της μεραρχίας, δηλαδή εξειδίκευση της γενικής διαταγής επιχειρήσεων για κατάληψη της πόλης κατά σύνταγμα, τάγμα, λόχο, διμοιρία. Οι διαταγές αυτές αναλύθηκαν και συζητήθηκαν με τα υπεύθυνα για την εφαρμογή τους στελέχη από σύνταγμα μέχρι ομάδα. Αυτή την κατατόπιση τη θεωρήσαμε αναγκαία, γιατί σε συνθήκες οδομαχιών, χάνεται η συχνή επαφή με τη διοίκηση και οι υπεύθυνοι των τμημάτων γνωρίζοντας καλά το σχέδιο δράσης αναπτύσσουν πρωτοβουλία.

Από τις αρχές του Οχτώβρη ο ΕΛΑΣ των συνοικιών φανερώθηκε στο λαό με ειδικά περιβραχιόνια. Κάθε σύνταγμα, τάγμα και λόχος (όχι παντού αυτοί), άνοιξαν γραφεία διοικήσεών τους. Γινόντουσαν κανονικά προσκλητήρια και μοιραζόταν στους ελασίτες συσσίτιο.

Αυτά γινόντουσαν και κοντά σε γερμανικές μονάδες που ήσαν κλεισμένες στα συρματοπλεγμένα και οχυρωμένα στρατόπεδά τους.

Οι γερμανοί έβλεπαν την κατάσταση αυτή, αλλά όπως είπα πιο πάνω, έδειχναν "αδιαφορία αναμονής". Ήξεραν ότι οι μέρες τους στη Θεσσαλονίκη ήταν λίγες. Γνώριζαν επίσης καλά ότι ο οπλισμός του ΕΛΑΣ στην πόλη δεν αποτελούσε άμεση απειλή γι' αυτούς, που διέθεταν όλα τα σύγχρονα τότε όπλα, ελαφριά και βαριά.

Οι ισχυρισμοί των σημερινών "εθνικοφρόνων" ότι ο ΕΛΑΣ της Θεσσαλονίκης δεν πολέμησε τους γερμανούς είναι ψεύτικοι. Εξυπηρετούν τα σημερινά τους σχέδια να σπιλώσουν την εθνική μας αντίσταση, να συκοφαντήσουν το εαμικό πατριωτικό κίνημα, να καλύψουν την τότε εθνοπροδοσία των ομοϊδεατών τους, να χτυπήσουν την αναγνώριση της εθνικής αντίστασης, να σπείρουν τη διχόνοια στο λαό μας.

Ο ΕΛΑΣ της Θεσσαλονίκης, όπως ολόκληρος ο ΕΛΑΣ, πολέμησε τους γερμανούς. Μπροστά του συναντούσε οπλισμένα από τους γερμανούς τα τάγματα ασφαλείας. Αυτά αντικατέστησαν άμεσα τους γερμανούς, αυτά χτυπούσαν και δολοφονούσαν το λαό και φρουρούσαν τους γερμανούς. Για το λαό της Θεσσαλονίκης και για τον ΕΛΑΣ οι ταγματασφαλίτες (Βήκηδες, Δαγκουλαίοι, Πουλικοί, Κισσαμπατζάκηδες κ.ά.) ήσαν γερμανοί.

Η απαίτηση των σημερινών "εθνικοφρόνων" να χτυπήσει ο ΕΛΑΣ της πόλης με χειροβομβίδες και πιστόλια τους βαριά οπλισμένους και οχυρωμένους γερμανούς είναι ανεύθυνος και ηλίθιος παληκαρισμός, ψεύτικος πατριωτισμός.

Ο ΕΛΑΣ της Θεσσαλονίκης χτύπησε τους γερμανούς μαζί με τους ταγματασφαλίτες όπου τους βρήκε, όπως δείχνουν οι μάχες που ανάφερα πιο πάνω. Οι τότε εθνικόφρονες ήσαν στο πλευρό των γερμανών, καλοπερνούσαν και ήσαν σίγουροι και ασφαλείς μαζί τους.

Η υπεύθυνη για την πόλη και τη ζωή του λαού της, πολιτική και στρατιωτική ηγεσία του εαμικού πατριωτικού κινήματος, ήταν υποχρεωμένη να μετράει κάθε ενέργεια και απόφασή της.

Η προσοχή της στρατιωτικής διοίκησης είχε στραφεί, και πολύ σωστά, να εμποδίσει τους γερμανούς να ανατινάξουν χρήσιμες για την πόλη και το λαό εγκαταστάσεις και να προξενή-

σουν μεγάλες υλικές ζημιές, που θα τις πλήρωνε ο λαός της Θεσσαλονίκης. Γι' αυτό έκαμε ανάλογες ετοιμασίες, σχέδια και πήρε τα επιβαλλόμενα μέτρα.

Τέτοιοι, μεγάλης σημασίας στόχοι, ήσαν τότε το αεροδρόμιο της Μίκρας, ο μύλος του Αλατίνι, το λιμάνι, το κεντρικό εργοστάσιο ηλεκτρισμού, ο υποσταθμός στην οδό Αγ. Δημητρίου (κοντά στο Διοικητήριο), οι αποθήκες υλικού πολέμου, οι σιδηροδρομικοί σταθμοί.

Κάθε μονάδα του ΕΛΑΣ ανέλαβε υπεύθυνα τους τέτοιους στόχους που ήταν στο χώρο της, σε στενή συνεργασία με την ανώτερη μονάδα και τις πολιτικές αντιστασιακές οργανώσεις. Έγινε αυστηρός έλεγχος από τη στρατιωτική διοίκηση και την ΕΠ της ΚΟΘ για να μη γίνουν ουσιώδεις παραλείψεις στα σχέδια ματαίωσης των ανατινάξεων. Ζητήθηκε και η συνδρομή της ΟΜΜ. Ο συντονισμός με την ΟΜΜ λειτούργησε καλά και αποτελεσματικά. Έγκαιρα μπήκαν στην πόλη μερικές ομάδες σαμποτέρ.

Το αεροδρόμιο έπεφτε στην ευθύνη του 1ου συντάγματος και ειδικά στο τάγμα Καλαμαριάς. Ο αλευρόμυλος Αλατίνι (Ντεπώ) είχε ιδιαίτερη σημασία γιατί με τα αποθέματα αλεύρων μπορούσε να εξασφαλίσει για μερικούς μήνες την τροφοδοσία του πληθυσμού μετά την αποχώρηση των γερμανών.

Το 1ο Σύνταγμα πρόβλεψε και πήρε έγκαιρα μέτρα. Συγκρότησε μέσα στο μύλο από τις οργανωμένες αντιστασιακές δυνάμεις ένα λόχο ΕΛΑΣ, περίπου 120 άνδρες, με μοναδική αποστολή να σώσει το μύλο. Ο λόχος εξοπλίστηκε με ανάλογο οπλισμό και μαζί του καταστρώθηκε σχέδιο δράσης για κάθε περίπτωση που ήταν δυνατό να προβλεφτεί. Ο καπετάνιος του τάγματος Ντεπώ όπου ανήκε ο λόχος του μύλου Λεφτέρης Βαφειάδης ήταν υπάλληλος στο μύλο.

Το εργοστάσιο ηλεκτρισμού (κρατικό από το 1936) που τροφοδοτούσε τότε τη Θεσσαλονίκη ήταν στην παραλία, κάτω

από την παλιά Διεθνή Έκθεση, κοντά στο Λευκό Πύργο. Το ανέλαβε το τάγμα της Αγ. Τριάδας.

Τον ηλεκτρικό σταθμό του Αγ. Δημητρίου, το Λιμάνι, την εφορία υλικού πολέμου, τους σιδηροδρομικούς σταθμούς, ανέλαβαν τα άλλα δυο συντάγματα στο χώρο των οποίων βρισκό-ντουσαν.

Το σχέδιο Z (ζετ) του Χρυσοχόου

Στις αρχές του Οχτώβρη 1944 η κατάσταση στα τάγματα ασφαλείας (κυρίως στους Δαγκουλαίους) ήταν απελπιστική. Οι καθημερινές διαρροές πύκνωσαν. Διαφαινόταν πλέον η πορεία διάλυσής τους. Η ανταρσία των υποκαπεταναίων του Δάγκουλα Μακρή και Σαμαρά και η φαγώμαρα μεταξύ τους δυνάμωνε την τάση αυτή. Ο Σαμαράς που είχε δολοφονήσει 200 πατριώτες, εκτελέστηκε από το Δάγκουλα.

Ο συνταματάρχης Χρυσοχόου και οι καθοδηγητές του (γερμανοί, άγγλοι και Ράλληδες), που δεν επιθυμούσαν μια τέτοια κατάληξη, ανησυχούσαν πολύ. Η κατάσταση που επικρατούσε στη Θεσσαλονίκη (ελεύθερες συνοικίες κλπ.), αποτελούσε θανάσιμο κίνδυνο για την αντίδραση, ενόψει αποχώρησης των Γερμανών.

Για να περισώσουν τα υπολείμματα των ταγμάτων ασφαλείας στο δεύτερο μισό του Οχτώβρη 1944 αποφάσισαν να αποσύρουν από τη Θεσσαλονίκη τα τάγματα ασφαλείας, να τα ανασυντάξουν και να τα ετοιμάσουν στην κατάλληλη στιγμή να επανέλθουν στην πόλη. Συγκέντρωσαν όλους τους ταγματασφαλίτες της Θεσσαλονίκης στον Αγ. Αθανάσιο (Τοψίν) κοντά τον Αξιό. Εκεί συγκέντρωσαν και τους κληνηγμένους από τον ΕΛΑΣ ταγματασφαλίτες του Κισσα-Μπατζάκ, Παοτζήδες, Πουλικούς κ.ά. συνολικά 3.500-4.000 άνδρες. Τους βάφτισαν Εθνικό Στρατό με σήματα του ΕΔΕΣ (Ζέρβας).

Στη Θεσσαλονίκη παρέμεινε όλη η δύναμη της αντιστασια-

κής χωροφυλακής της Μακεδονίας-Θράκης, ο όγκος των αξιωματικών του στρατού που ανήκαν στο Φρουραρχείο Θεσσαλονίκης και οι οπλισμένοι αντιδραστικοί χαφιέδες, γκεσταπίτες κλπ. Κατά τους υπολογισμούς μας ξεπερνούσαν όλοι μαζί τις 15 χιλιάδες.

Το σχέδιο Z του Χρυσοχόου πρόβλεπε επάνοδο των ταγμάτων ασφαλείας στην πόλη σε κατάλληλο χρόνο και συντονισμό κοινής δράσης με την οπλισμένη σαν αστακό δύναμη της χωροφυλακής (αρκετά εμπειροπόλεμη και φανατισμένη). Μαζί τους θα δρούσαν και μονάδες των άγγλων που θα αποβιβάζονταν κάπου έγκαιρα. Όλες αυτές οι δυνάμεις σύμφωνα με το σχέδιο Z θα καταλάμβαναν τη Θεσσαλονίκη και θα εξόντωναν τον ΕΛΑΣ και το εαμικό κίνημα.

Οι πληροφορίες για το σχέδιο Z έφθασαν σε μας πριν από τις 20 του Οχτώβρη. Μπορεί η αντίδραση να τις διοχέτευσε για να μας πτοήσει. Μπορεί και για να δώσει θάρρος στους δικούς της τρομοκρατημένους. Το ρόλο των αγγλικών στρατευμάτων τον διαισθανόμαστε παρακολουθώντας τη συμπεριφορά των πρακτόρων και συνδέσμων τους στην Ελλάδα. Ο αγγλικός παράγοντας απασχόλησε το στελεχικό απαράτ της ΚΟΘ από τις αρχές του 1943 που γινόταν λόγος για δεύτερο μέτωπο.

Εκείνο που τότε δεν γνωρίζαμε ήταν η σε υψηλό επίπεδο συμφωνία άγγλων-γερμανών στη Λισσαβώνα για παράδοση της Θεσσαλονίκης στους άγγλους. Τα αγγλικά στρατεύματα τον Οχτώβρη του 1944 μόνο στη Χαλκιδική μπορούσαν να αποβιβαστούν. Από εκεί τους περιμέναμε και πήραμε σχετικά μέτρα.

Αυτό σύντομα ήταν το σχέδιο Z του Χρυσοχόου. Ο ΕΛΑΣ του βουνού και της Θεσσαλονίκης το ματαίωσε. Θα δούμε πιο κάτω πώς. Όσα ιστορικά κείμενα και απομνημονεύματα διάβασα, κανένα δεν μνημονεύει το σχέδιο Z του Χρυσοχόου. Οι ιστορικοί θα βρουν στοιχεία στις εφημερίδες που βγαίνουν τότε "Λαϊ-

κή Φωνή", "Ελευθερία", στους δημόσιους λόγους του Ηλ. Αποστολίδη και πιθανόν στα αρχεία της ΚΟΘ.

Συμπληρωματικά μέτρα για την τελική μάχη

Στις αρχές του Οχτώβρη πήραμε εντολή να τοποθετήσουμε μόνιμους αξιωματικούς διοικητές των μονάδων της μεραρχίας. Όπως μου είπαν ήταν διαταγή του Γενικού Στρατηγείου του ΕΛΑΣ.

Στο 1ο σύνταγμα (ανατολικός τομέας) εγώ υπέδειξα για διοικητή τον συνταγματάρχη ε.α. Γιώργη Γιαννακό (απότακτο του Βενιζελικού κινήματος του 1935). Τίμιος και δημοκράτης πατριώτης αξιωματικός και φίλος του Σαράφη. Μετά την έξοδο του Σαράφη στο βουνό και προσχώρηση στον ΕΛΑΣ, ζήτησε να συνδεθεί με το ΕΑΜ. Έμεινε στην Κηφισιά στο Ντελώ, κοντά στο σπίτι της οικογένειας Κομνηνού όπου πήγαινα συχνά. Συνδέθηκα έγκαιρα μαζί του. Την πρότασή μου να αναλάβει διοικητής του 1ου συντάγματος τη δέχτηκε πρόθυμα.

Τον κατατόπισα για τη διάταξη των ταγμάτων του συντάγματος, για το σχέδιο δράσης. Του έδειξα τη διαταγή επιχειρήσεων του συντάγματος. Με κοίταζε με περιέργεια, σασιτισμένος και με ρώτησε, πού είναι αυτές οι δυνάμεις και ποιος τις έφτιαξε. Σίγουρα, μου είπε, είσαι επιτελικός αξιωματικός. Του απάντησα γελώντας ότι όλες οι δυνάμεις που του παραδίδω είναι έτοιμες να τις επιθεωρήσει. Τις οργάνωσε το ΕΑΜ με μπροστάρηδες τους κομμουνιστές. Τις στήριζε ο πατριωτισμός του λαού. Δεν είμαι επιτελικός αξιωματικός, αλλά έμαθα να πολεμώ στο Αλβανικό μέτωπο και εδώ μέσα στην πόλη. Όταν επιθεώρησε τα τάγματα και τους λόχους και είδε τους ελασίτες με περιβραχιόνια, έκφρασε το θαυμασμό του.

Στα τάγματα τοποθετήθηκαν ταγματάρχες που δεν θυμάμαι ύστερα από τόσα χρόνια τα ονόματά τους. Θυμάμαι, όμως,

ότι ζήτησαν να πληρώνονται με λίρες χρυσές κάθε μήνα. Ο συνταγματάρχης Γιαννακός δεν δέχτηκε αμοιβή. Στους ταγματάρχες είπα: Εμείς όλα αυτά τα χρόνια της μαύρης σκλαβιάς δουλεύουμε χωρίς αμοιβή, αλλά αφού επιμένετε θα σας πληρώσουμε. Όταν το έμαθαν οι καπεταναίοι των ταγμάτων και των λόχων εξαργιώθηκαν και ζήτησαν να τους διώξουμε. Τελικά, τους πείσαμε να δεχτούν το διορισμό τους, γιατί τέτοια είναι η διαταγή.

Πέρα από διοικητητικά και οργανωτικά μέτρα στα τμήματα, μας απασχόλησε η εξουδετέρωση των άγγλων πρακτόρων, που επίμονα μας παρακολουθούσαν στις προετοιμασίες μας και με ασύρματο ενημέρωναν το Στρατηγείο Μέσης Ανατολής (ΣΜΑ). Τέτοιοι πράκτορες κυρίως Έλληνες αξιωματικοί που ανήκαν και στην Ιντέλιτζενς Σέρβις, ήρθαν τους τελευταίους μήνες στη Θεσσαλονίκη. Μερικοί για σιγουράδα ήρθαν με το μηχανισμό του ΕΛΑΣ από το βουνό.

Όσους εντοπίσαμε τους πήραμε τους ασυρμάτους. Είχαμε πειστεί για την εχθρότητα των άγγλων για το εαμικό κίνημα και επιστήσαμε την προσοχή των στελεχών να πάρουν τα μέτρα τους.

Η απελευθέρωση της πόλης - Τελική μάχη

Φτάσαμε στο τελευταίο 10ήμερο του Οχτώβρη 1944. Όλες οι πληροφορίες και τα σημάδια έδειχναν ότι οι γερμανοί επισπεύδουν τις προετοιμασίες τους για αποχώρηση από τη Θεσσαλονίκη και από την Ελλάδα.

Η στρατιά του Τολμπούχιν απειλούσε με ταχεία προέλαση της προς δυσμάς να αποκόψει τους δρόμους οπισθοχώρησης των γερμανών από τα Βαλκάνια. Η παρακολούθηση κάθε κίνησης των γερμανών στην πόλη εντάθηκε.

Στις 27/10 ήρθε στη Θεσσαλονίκη ο Μ. Βαφειάδης (λεπτομέρειες στο βιβλίο του Θ. Χατζή). Στις 28/10 στη Θεσσαλονίκη

ακούγονταν τα κανόνια από τη μάχη της ΧΙ μεραρχίας του ΕΛΑΣ με τους γερμανούς στο Σέδες.

Το βράδυ 29/10 προς 30/10 (Κυριακή προς Δευτέρα) όλες οι δυνάμεις μας ήταν σε επιφυλακή μάχης. Τα γερμανικά μηχανοκίνητα όλη τη νύχτα εγκατέλειπαν την πόλη. Η αποχώρησή τους συνεχίστηκε το πρωί στις 30/10 (Δευτέρα) και στις 12 η ώρα το μεσημέρι έφευγε και το τελευταίο μηχανοκίνητο γερμανικό τμήμα.

Στον ανατολικό τομέα (1ο σύνταγμα) οι γερμανοί φεύγοντας δεν μπόρεσαν να κάμουν καμιά ζημιά. Ο ΕΛΑΣ είχε σώσει το αεροδρόμιο της Μίκρας, το μύλο του Αλατίνι, το κύριο εργοστάσιο ηλεκτρισμού στην παλιά έκθεση.

Το τάγμα της Τούμπας-Χαριλάου με άξονα κίνησης τη Λεωφόρο Στρατού κατευθύνθηκε στο κέντρο της πόλης. Το τάγμα Ντεπώ, εκτός από το λόχο του μύλου Αλατίνι και μιας διμοιρίας που έμεινε στο φόρο (ανατολική είσοδος της πόλης) μαζί με το τάγμα της Αγ. Τριάδας βάδισαν στον άξονα κίνησης της Κάτω Λεωφόρου (τραμ) Ντεπώ-Παλιά έκθεση.

Ο λόχος του μύλου Αλατίνι για να σώσει το μύλο έδρασε αποφασιστικά όταν τα γερμανικά τμήματα ήταν ακόμη στην πόλη. Οι γερμανοί είχαν ετοιμάσει την ανατίναξη και του εργοστασίου αρτοποιίας και των αποθηκών σταριού δίπλα στο εργοστάσιο. Είχαν υπονομεύσει και όλες τις εγκαταστάσεις του μύλου. Οι ελασίτες του μύλου άγρυπνοι παρακολουθούσαν κάθε κίνηση των γερμανών. Η ανατίναξη θα γινόταν κατά τις πληροφορίες στις 12 το μεσημέρι (30/10) με την αποχώρηση και του τελευταίου γερμανικού τμήματος που θα παρελάμβανε μαζί του και την ομάδα καταστροφών του μύλου (μια διμοιρία σχεδόν). Ο λόχος του ΕΛΑΣ του μύλου λίγη ώρα νωρίτερα κύκλωσε αιφνιδιαστικά τους γερμανούς καταστροφείς. Ο ΕΛΑΣ δεν έπιασε ούτε σκότωσε τους γερμανούς. Κάτι τέτοιο θα προκαλούσε την προσοχή των κοντι-

νών γερμανικών τμημάτων που θα επέμβαιναν και η ανατίναξη του μύλου θα γινόταν και η ζωή των ελασιτών θα κινδύνευε. Ζήτησαν από τους γερμανούς σαμποτέρ να αχρηστεύσουν τους μηχανισμούς ανατίναξης του μύλου με τον όρο να αφεθούν ελεύθεροι να φύγουν. Οι γερμανοί δέχτηκαν και ο μύλος σώθηκε χωρίς θυσίες.

Το κεντρικό εργοστάσιο ηλεκτρισμού στην παλιά έκθεση το έσωσε το ορισμένο υπεύθυνο τμήμα του τάγματος της Αγ. Τριάδας με αιφνιδιαστική έφοδο. Οι γερμανοί αφέθηκαν και εδώ ελεύθεροι, αφού ματαιώθηκε κάθε κίνδυνος ανατίναξης του εργοστασίου. Εδώ ήταν πιο εύκολη η δουλειά, γιατί η γερμανική δύναμη ήταν μικρή και ο στόχος μικρότερος από ό,τι ο μύλος Αλατίνι.

Το τάγμα της Τούμπας κατέλαβε τη Γενική Ασφάλεια και το 3ο Αστυνομικό τμήμα (Ιππόδρομος). Προς το κέντρο κατέβηκε και το 2ο σύνταγμα. Ο κύριος όγκος του στράφηκε προς το Λιμάνι, αφού έσωσε από καταστροφή τον υποσταθμό ηλεκτρισμού στην οδό Αγ. Δημητρίου. Τα τμήματα του 2ου συντάγματος όμως, που ενισχύθηκαν και με δυνάμεις του 19ου συντάγματος που μπήκαν στην πόλη (μάλλον ομάδες σαμποτέρ) δεν κατάφερε να εμποδίσει την καταστροφή της εφορίας υλικού πολέμου.

Στο λιμάνι και στις εγκαταστάσεις του τελωνείου οι γερμανοί έκαναν αρκετές ανατινάξεις, αλλά περισώθηκαν πολλές εγκαταστάσεις.

Το 3ο Σύνταγμα ακολούθησε τους γερμανούς στη δυτική έξοδο από την πόλη πολεμώντας τους και εμποδίζοντάς τους να κάμουν καταστροφές. Τα τελευταία χτυπήματα τα έδωσε στην οδό Μοναστηρίου και στο Χαρμάν-Κιόι.

Το Τάγμα Καλαμαριάς με τμήματα της XI μεραρχίας έσωσαν το αεροδρόμιο της Μίκρας. Όλες οι δυνάμεις της χωροφυλακής που ξέφυγαν τη σύλληψη κλείστηκαν στο οχυρωμένο κτίριο της ΧΑΝ στο πάροχο του Λευκού Πύργου.

Περικύκλωση του κτιρίου της ΧΑΝ

Η περικύκλωση και παράδοση των δυνάμεων της Χωροφυλακής στο κτίριο της ΧΑΝ έχει ιστορική σημασία. Στα ιστορικά κείμενα και απομνημονεύματα αγωνιστών δεν υπάρχουν λεπτομέρειες. Απλά, με λίγα λόγια, αναφέρουν την κατάληψη του κτιρίου και την παράδοση των δυνάμεων της χωροφυλακής. Στις αναφορές αυτές υπάρχουν και ιστορικές ανακρίβειες όπως π.χ. έγινε επίθεση ελασιτών και κατάληψη του κτιρίου. Πιο κάτω θα γράψω γι' αυτές. Ίσως οι συγγραφείς αυτοί δεν είχαν στοιχεία ή δεν το θεωρούν σοβαρό γεγονός.

Το κτίριο της ΧΑΝ (τριόροφο) στη γωνιά του Πάρκου του Λευκού Πύργου και της οδού Ντεσπερέ (τότε), εδέσποζε όλου του χώρου από το Συντριβάνι - οδός Αγγελάκη - Ντεσπερέ μέχρι την Παλιά Έκθεση. Νότια έχει το Πάρκο (αλούλιο) με μικρά τότε δένδρα μέχρι το Λευκό Πύργο. Δέσποζε ακόμη και της συνοικίας του Ιππόδρομου με χαμηλά (μονόροφα κυρίως, σπίτια) τότε.

Το κτίριο ήταν πραγματικό φρούριο των γερμανών οργανωμένο για άμυνα διαρκείας, με τιμεντένια πολυβολεία.

Στο κτίριο είχαν κλειστεί πριν την αποχώρηση των γερμανών αξιωματικοί, υπαξιωματικοί χωροφύλακες από όλη τη Μακεδονία και Θράκη και χαφιέδες-γκεσταπίτες που είχαν δράσει για λογαριασμό των γερμανών. Όλες αυτές οι δυνάμεις ήταν εχθροί της εαμικής εθνικής αντίστασης. Εναντίον της πάλεψαν και ετοιμαζόντουσαν και εκείνη την ώρα να πολεμήσουν. Επικεφαλής τους ήταν ο δοσίλογος συνταγματάρχης της χωροφυλακής Μαντούβαλος. Ήσαν καλά εξοπλισμένοι και με άφθονα πυρομαχικά και εφόδια για σκληρή μάχη διαρκείας.

Προορισμός της δύναμης αυτής ήταν με την επάνοδο στην πόλη των ταγματاسφαλιτών και αγγλικών δυνάμεων που θα έφθαναν έγκαιρα να ματωκυλίσουν τη Θεσσαλονίκη και να κυριαρ-

λήσουν στην πόλη και στο χώρο της Κεντρικής Μακεδονίας. Αυτό ήταν και το σχέδιο Ζ του Χρυσοχόου. Αποδείχτηκε από τις μεταγενέστερες αποκαλύψεις. Τα σχέδια αυτά τα γνώριζε ο Μαντούβαλος και το επιτελείο του.

Τα τμήματα της μεραρχίας του ΕΛΑΣ Θεσσαλονίκης που δεν απασχολούνταν με τους αποχωρούντες γερμανούς, κύκλωσαν το κτίριο της ΧΑΝ. Το κτίριο ήταν στο χώρο του 1ου συντάγματος. Τα τάγματα της Τούμπας, της Αγ. Τριάδας, Ντεπώ (εκτός του λόχου του μύλου που εξακολουθούσε να φρουρεί το μύλο), της Καλαμαριάς, ήταν τα πρώτα που περικύκλωσαν το κτίριο της ΧΑΝ ώρα 12 το μεσημέρι (30/10/44). Βρέθηκα εκεί από την πρώτη ώρα. Μετά την αποχώρηση από την πόλη των γερμανικών δυνάμεων έφθασαν ενισχύσεις και από το 2ο σύνταγμα. Το 3ο σύνταγμα φρουρούσε τις δυτικές εισόδους της πόλης για να εμποδίσει επάνοδο ταγμάτων ασφαλείας.

Η περικύκλωση έγινε από παντού. Σε μικρή απόσταση από το κτίριο της ΧΑΝ πήραν θέσεις μάχης οι ελασίτες. Ο χώρος της σημερινής ΔΕΘ ήταν χέρσος, δεν υπήρχαν κτίρια, αλλά μπάζα και μερικές ξύλινες παράγκες. Στον Ιππόδρομο καταλήφθηκαν σπίτια. Από το νότο υπήρχε το αλσύλιο μόνο.

Το χαρακτηριστικό των ιστορικών αυτών γεγονότων ήταν ότι από το πρωί ο λαός της Θεσσαλονίκης ζούσε έντονα τα γεγονότα και βρισκόταν στους δρόμους. Μπροστά βάδιζαν τα ένοπλα τμήματα του ΕΛΑΣ της πόλης και πίσω ακολουθούσαν χιλιάδες λαού (άνδρες, γυναίκες, νέοι και νέες). Επρόκειτο για ένοπλη λαϊκή εξέγερση. Μετά την περικύκλωση της ΧΑΝ, οι χιλιάδες λαού έφθασαν στις πρώτες γραμμές και απειλούσαν με χειρονομίες και φωνές τους περικυκλωμένους, που παρακολουθούσαν σαστισμένοι από τα παράθυρα τους ελασίτες και το λαό.

Με τηλεβόες οι κυκλωμένοι ειδοποιήθηκαν ότι είναι από παντού περικυκλωμένοι και κλήθηκαν να παραδοθούν για να

αποφευχτεί η αιματοχυσία. Τους είπαμε ότι υπάρχουν όλα τα μέσα να τινάξουμε το κτίριο αν πυροβολήσουν. Τους τονίσαμε ότι αν παραδοθούν δεν θα πάθει κανένας τίποτα. Στα τμήματα του ΕΛΑΣ δόθηκε εντολή να μην πυροβολήσουν αν δεν πάρουν ρητή διαταγή γι' αυτό. Μετά τις 3 μ.μ. έφθασαν στο χώρο της ΧΑΝ και τμήματα της ΧΙ μεραρχίας με τις στολές τους και τον οπλισμό τους, που ο λαός τους καταχειροκρότησε.

Ταυτόχρονα, άρχισαν επίσημες διαπραγματεύσεις ανάμεσα στους επικεφαλής των κυκλωμένων και στην ηγεσία του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ (Βασβανάς-Μ. Βαφειάδης). Μεσολαβητής ανέλαβε ο υποστράτηγος ε.α. της χωροφυλακής Ηρακλόπουλος (όπως θυμάμαι). Αυτός μπεινόβγαινε με άδεια μας στο κτίριο της ΧΑΝ. Εν τω μεταξύ οι χιλιάδες λαού πέρασαν τη ζώνη των ένοπλων πολιορκητών και κύκλωσαν από κοντά το κτίριο της ΧΑΝ. Πλημμύρισε το αλσύλιο πάρκο και η οδός Ντεσπερέ από λαό. Τα ένοπλα τμήματα παρέμειναν στις θέσεις μάχης.

Για να κάμψουμε το ηθικό των περικυκλωμένων και να επισπεύσουμε την παράδοσή τους καταφύγαμε και σε τεχνάσματα. Σε κάθε είσοδο του μεσολαβητή στο κτίριο στέλναμε ειδοποίηση ότι ο λαός θα χάσει την υπομονή του και τα ένοπλα τμήματα του ΕΛΑΣ δεν θα πειθαρχήσουν σε διαταγές. Πρέπει να επισπεύσουν την παράδοσή τους.

Τοποθετήσαμε στο πάρκο κοντά στο άγαλμα του βασιλιά Κωνσταντίνου (τώρα το μετέφεραν στην πλατεία Βαρδαρίου), που έβλεπε στην κεντρική είσοδο του κτιρίου και σε άλλα εμφανή μέρη, τρία αντιαεροπορικά-αντιαρματικά γερμανικά πολυβόλα, τα δύο ήσαν χαλασμένα. Αφού βεβαιωθήκαμε ότι τα είδαν από τα παράθυρα με κυάλια, τα κρύψαμε στα δενδρούλλια του πάρκου.

Στο λόφο της Ν. Ελβετίας (στο Ντεπώ-εξοχές), μέσα στα δέντρα, οι γερμανοί είχαν εγκαταλείψει δυο βαριά κανόνια (το-

πομαχικά). Και τα δύο δεν είχαν κλείστρο. Με φορητό αυτοκίνητο ρυμουλκήσαμε ένα και από τη Λεωφόρο Στρατού - Συντριβάνι - οδός Αγγελάκη - Ντεσπερέ το περάσαμε μπροστά στο κτίριο, με τρόπο που να το δουν οι κυκλωμένοι. Μετά το εξαφανίσαμε πίσω από την παλιά έκθεση προς την Αγ. Τριάδα. Στη ζώνη περικύκλωσης κυρίως στο χώρο της σημερινής ΔΕΘ, στήσαμε μερικά γερμανικά μυδράλλια που χρησιμοποιούσαν οι γερμανοί για αντιαεροπορική άμυνα και τα εγκατέλειψαν σε ταράτσες πολυκατοικιών είτε γιατί ήταν χαλασμένα είτε γιατί στη βιασύνη τους να φύγουν τα παράτησαν εκεί που τα είχαν στήσει. Οι ελασίτες της ΧΙ μεραρχίας έφεραν μαζί τους και μπαζούκας. Όλα αυτά επιδρούσαν στο ηθικό των κυκλωμένων, γιατί δεν ήξεραν αν δουλεύουν ή όχι.

Η παράδοση

Οι ώρες περνούσαν, ο μεσολαβητής μπαινόβγαινε στο κτίριο της ΧΑΝ, αλλά οι περικυκλωμένοι δεν παραδίδονταν. Ήταν φανερό ότι κάτι περίμεναν. Το σχέδιο Ζ το ήξεραν και αυτοί κι εμείς. Εμείς δεν ξέραμε ποιος άλλος εκτός από τα τάγματα ασφαλείας ήταν ο αναμενόμενος σωτήρας τους. Οι πληροφορίες μας έλεγαν ότι αυτός ο σύμμαχος τους ήταν οι άγγλοι. Όμως αυτοί δεν παρουσιάζονταν. Οι κυκλωμένοι περίμεναν και τα τάγματα ασφαλείας, αλλά αυτά δεν επρόκειτο να φανούν ποτέ (αυτό εμείς το ξέραμε) γιατί η Χ μεραρχία με καπετάνιο τον Κικίτσα παραβίασε τη συμφωνία της Καζέρτας, πέρασε τον Αξιό και βάδιζε προς τη Θεσσαλονίκη. Στα δυτικά σύνορα της πόλης πήραν θέσεις μάχης τα 2ο και 3ο συντάγματα της μεραρχίας του ΕΛΑΣ Θεσσαλονίκης και τμήματα της ΧΙ μεραρχίας.

Νύχτωσε. Οι διαπραγματεύσεις συνεχίζονταν. Ο κλοιός έσφιγγε και δυνάμωνε. Οι χιλιάδες λαού όχι μόνο δεν έφευγαν, αλλά επέμεναν και απειλούσαν με τίναγμα του κτιρίου. Τελικά η

κλεισμένη στο κτίριο δύναμη της χωροφυλακής συνθηκολόγησε γύρω στις 11 η ώρα το βράδυ 30/10.

Οι όροι ήταν: Να φύγουν με αυτοκίνητα για το στρατόπεδο Αριδέας (Αρδαίας) αφού παραδώσουν όλο τον οπλισμό τους, με εγγύηση ότι δεν θα πάθει κανένας τίποτα. Πράγματι, οι όροι τηρήθηκαν αυστηρά. Όλοι επιβιβάστηκαν με τάξη, χωρίς προκλήσεις και βρισιές από μέρους μας στα αυτοκίνητα και μεταφέρθηκαν σώοι στο στρατόπεδο Αρδαίας. Μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας ελευθερώθηκαν όλοι χωρίς να κακοποιηθούν, να κακοπεράσουν και το πιο σπουδαίο οι δοσίλογοι από αυτούς, συνεργάτες των γερμανών (Χρυσοχόου, Μαντούβαλος κ.ά.) δεν δικάστηκαν όπως απαιτούσε ο λαός.

Οι σύμμαχοί τους και προστάτες τους άγγλοι δεν πρόφτασαν να τους ενισχύσουν και μαζί να πραγματοποιήσουν τα σχέδιά τους. Μετά τα μεσάνυχτα (30.10.1944) με ειδοποίησαν ότι στο φόρο (ανατολική έξοδο-είσοδο της πόλης προς Γεωργική Σχολή) εμφανίστηκε ένα τζιπ με άγγλους στρατιωτικούς. Οι ελασίτες, σύμφωνα με τη διαταγή που είχαν, δεν τους άφησαν να μπουν στην πόλη, λέγοντάς τους ότι την ημέρα (31.10.1944) θα μπορέσουν να μπουν στην πόλη και θα τους υποδεχτούμε σαν συμμάχους.

Πράγματι, την άλλη μέρα (31.10.44) αγγλικό στρατιωτικό τμήμα με συνοδεία τον ΕΛΑΣ ήρθε σαν προπομπός στην πόλη. Την επόμενη μέρα έφθασε αγγλική ταξιαρχία (μεραρχία;) Ζήτησε, μάλλον απαίτησε, να εγκαταστήσει τη διοίκησή της στο μέγαρο της Αστόριας στην παραλία. Η ΟΜΜ την ταξιαρχία με τη διοίκησή της την οδήγησε στο στρατόπεδο του ιππικού στο Καραμπουρνάκι.

Το πουλί για τους άγγλους και την ελληνική αντίδραση είχε πετάξει. Το σχέδιο Z του Χρυσοχόου ματαιώθηκε. Τα σχέδια των άγγλων ναυάγησαν. Αυτό όμως δεν τους εμπόδισε να μετα-

δίδουν από το BBC (Λονδίνο) ότι τα αγγλικά στρατεύματα ελευθέρωσαν τη Θεσσαλονίκη.

Ο ΕΛΑΣ λευτέρωσε τη Θεσσαλονίκη. Ο Λαός πήρε την εξουσία. Εγκαταστάθηκε λαϊκοδημοκρατική-Εαμική διοίκηση Μακεδονίας. Η Διοικητική Επιτροπή αποτελέστηκε από τους Λ. Καραμαούνα - Φ. Παπαδόπουλο και στρατηγό Καλλιδόπουλο. Την τήρησή της ανέλαβε η Λαϊκή Πολιτοφυλακή με διοικητή τον μοίραρχο αγωνιστή Θωμά Βενετσιανόπουλο και πολιτικό επίτροπο το Γιώργη Κοντογιώργη.

Η Ο.Μ.Μ. εγκαταστάθηκε στο στρατηγείο του Γ σώματος στρατού. Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης έγινε χωρίς να χυθεί ούτε μια σταγόνα αίμα. Στο κτίριο της ΧΑΝ κρίθηκε η αναίμαχτη απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης.

Φρουραρχείο ΕΛΑΣ Θεσσαλονίκης

Η μεραρχία του ΕΛΑΣ Θεσσαλονίκης υπαγόταν άμεσα στις διαταγές της ΟΜΜ. Το φρουραρχείο Θεσσαλονίκης (οδός Εθνικής Αμύνης τότε, κοντά στα δικαστήρια) είχε καταληφθεί από τον ΕΛΑΣ της πόλης. Με διαταγή της ΟΜΜ, το φρουραρχείο λειτούργησε για λογαριασμό όλων των μονάδων του ΕΛΑΣ που εγκαταστάθηκαν στην πόλη. Φρούραρχος τοποθετήθηκε ο συνταγματάρχης ε.α. διοικητής του 1ου συντάγματος της Μεραρχίας Θεσσαλονίκης Γεώργιος Γιαννακός και πολιτικός καθοδηγητής ο Γεώργιος Παπαθανασίου.

Εκτός από τα συνηθισμένα καθήκοντα το φρουραρχείο Θεσσαλονίκης ανέλαβε με διαταγή της ΟΜΜ να συντάξει κατάλογο μόνιμων αξιωματικών του φρουραρχείου που συνεργάστηκαν με τους καταχτητές. Η Επιτροπή αποτελέστηκε από το Γ. Γιαννακό, Γ. Παπαθανασίου και τρεις μόνιμους ταγματάρχες από αυτούς που είχαν αναλάβει διοικήσεις ταγμάτων στη μεραρχία σαν γνώστες των αξιωματικών του φρουραρχείου.

Από το 1937-1939 υπηρέτησα τη θητεία μου ως έφεδρος αξιωματικός στη Θεσσαλονίκη, πήρα μέρος στο Αλβανικό μέτωπο και γνώριζα πολλούς αξιωματικούς. Περισσότερα βέβαια ήξερα από τη δράση μου στη διάρκεια της δικτατορίας Μεταξά στο ΑΜ (Αντιδικτατορικό Μέτωπο).

Με εξέπληξε πολύ η μισαλλοδοξία των τριών ταγματάρχων (δεν θυμάμαι ούτε τα ονόματά τους) και η έλλειψη αντικειμενικής κρίσης σ' αυτούς.

Παρουσίασαν στην Επιτροπή κατάσταση εκατοντάδων μονίμων αξιωματικών σαν προδότες της Πατρίδας. Σαν κριτήριο πήραν ότι δούλευαν στον επισιτισμό και σε διάφορες υπηρεσίες.

Η πράξη τους αυτή ήταν και μια πεπονόφλουδα για τον ΕΛΑΣ. Δεν ήταν δυνατό να χαρακτηριστούν όλοι αυτοί προδότες. Λιποτάχτες από τον αγώνα ναι, δεν εκπλήρωσαν τον όρκο σαν αξιωματικοί που έδωσαν, να υπερασπίσουν την πατρίδα ναι, αλλά όχι και προδότες, με την έννοια που δίναμε τότε στη λέξη αυτή (συνεργάτες των γερμανών). Ζητήσαμε να μας δώσουν τα ονόματα μόνο των αξιωματικών που ήσαν στην υπηρεσία των γερμανών, ανοιχτοί συνεργάτες. Αυτοί δεν ξεπερνούσαν τους 25-30. Οι τρεις ταγματάρχες κριτές των άλλων μετά τη Βάρκιζα εντάχθηκαν στον κυβερνητικό στρατό, έγιναν και στρατηγοί, πολεμώντας το ΔΣΕ στην περίοδο του εμφύλιου πολέμου.

Διάλυση της μεραρχίας Θεσσαλονίκης

Εφεδρική μέχρι το Μάη 1944, μάχιμη από τον Ιούνη μέχρι την απελευθέρωση, η μεραρχία του ΕΛΑΣ Θεσσαλονίκης, εξεπλήρωσε με τιμή όλα τα καθήκοντα που της είχαν ανατεθεί από την Ο.Μ.Μ. και από τις αντιστασιακές οργανώσεις (ΚΚΕ-ΕΑΜ), Θεσσαλονίκης. Δικαίωσε την εμπιστοσύνη του λαού της πόλης προς αυτήν.

Στο τέλος του Νοέμβρη 1944 με διαταγή της Ο.Μ.Μ. με

σύμφωνη γνώμη των πολιτικών οργανώσεων διαλύθηκε. Οι ελαστικές της πόλης όσοι ήθελαν εντάχτηκαν στις δυνάμεις της Χ και της ΧΙ μεραρχίας του ΕΛΑΣ και στη Λαϊκή Πολιτοφυλακή. Οι υπόλοιποι πέρασαν στις πολιτικές οργανώσεις.

Η μισθοδοσία των δημοσίων υπαλλήλων Αναγκαστική εισφορά των εμπόρων

Η Αθήνα πολεμούσε με τα τανκς του Σκόμπυ και τους ταγματασφαλίτες. Η Ελλάδα συγκλονιζόταν από τα γεγονότα του Μεγάλου Δεκέμβρη. Η αντιστασιακή Θεσσαλονίκη και όλη η Μακεδονία περίμενε διαταγή να κατέβει στην Αθήνα. Τέτοια διαταγή για τους γνωστούς λόγους δεν δόθηκε ποτέ, παρότι οι μεραρχίες της Ο.Μ.Μ. ήσαν έτοιμες.

Στη διάρκεια των Δεκεμβριανών η Θεσσαλονίκη και η Μακεδονία που είχαν λαϊκή εξουσία, αποκόπηκαν από την πρωτεύουσα και τα κέντρα διοίκησης. Δημιουργήθηκε οξύ πρόβλημα να εξασφαλιστεί η μισθοδοσία των δημοσίων υπαλλήλων. Έπρεπε να βοηθηθούν να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες τους και των οικογενειών τους.

Το Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας του ΚΚΕ και η ΚΟΘ είχαν κάποιες απόψεις και κάποιο γενικό σχέδιο. Αν τα γεγονότα της Αθήνας κρατούσαν πολύ χρόνο, θα εκδιδόταν τοπικό χαρτονόμισμα. Όμως, άμεσα, έπρεπε να εξασφαλίσουμε τη μισθοδοσία των Δ.Υ.

Ο Θανάσης Χατζής, μέλος τότε του γραφείου περιοχής και γραμματέας της ΚΟΘ, μου ανακοίνωσε απόφαση του Γ.Π. που μου ανέθετε εν λευκώ να λύσω το πρόβλημα της μισθοδοσίας των Δ.Υ. και θα έχω κάθε βοήθεια που θα ζητήσω από το Κόμμα. Μου είπε γενικά και τις σκέψεις τους. Μου τόνισε ότι το πρόβλημα δεν παίρνει καθυστέρηση. Ζήτησα δυο μέρες προθεσμία να μελετήσω τον τρόπο και τις μέθοδες επίλυσης του προβλήμα-

τος. Στις δυο αυτές μέρες συμβουλευτήκα και τα συνδικαλιστικά στελέχη του δημοσιούπαλληλικού κινήματος. Κατέληξα στα παρακάτω μέτρα:

1) Άμεση έκδοση διατακτικών που θα δοθούν στους Δ.Υ. και θα είναι υποχρεωτικά δεκτές από όλα τα εμπορικά καταστήματα. Η αξία κάθε διατακτικής ήταν 1000 δραχ. προπολεμικές.

2) Επιβολή αναγκαστικής εισφοράς στους εμπόρους που συνεργάστηκαν με τους γερμανούς ή που έκαμαν μαύρη αγορά. Αυτοί ήταν γνωστοί. Στόχος: η συγκέντρωση 300 χιλιάδων χρυσών λιρών που θα χρησιμοποιούνταν για άμεση πληρωμή μισθών, αλλά και σαν κάλυμμα έκδοσης μελλοντικά τοπικού χαρτονομίσματος. Για την απρόσκοπτη υλοποίηση του σχεδίου αυτού χρειάστηκαν:

1) Κατοχύρωση της δικής μου υπευθυνότητας με διορισμό μου από τη Διοικητική Επιτροπή Μακεδονίας (Καραμαούνας, Παπαδόπουλος, Καλλιδόπουλος) στη Διεύθυνση Οικονομικών.

2) Άνοιγμα ειδικού λογαριασμού στην Τράπεζα της Ελλάδας για την κατάθεση των ημερήσιων εισπράξεων, από τους ίδιους τους εμπόρους. Σε καμιά περίπτωση να μην περάσουν χρήματα από καμιά οργάνωση ή πρόσωπο που θα παίρνε μέρος στην πραγματοποίηση των μέτρων αυτών, δηλαδή ηθική κατοχύρωσή μας.

3) Ειδική Επιτροπή από έμπιστους εαμίτες εμποροϋπάλληλους που γνώριζαν την αγορά, να συντάξει τους καταλόγους των εμπόρων που θα εισφέρουν, το ποσό σε λίρες που θα εισφέρει καθένας και ποσοστό έκπτωσης στα εμπορεύματα κάθε εμπόρου.

4) Διάθεση ανάλογης δύναμης πολιτοφυλάκων για τήρηση της τάξης στα καταστήματα αυτά.

5) Ενημέρωση του λαού με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και με ομιλίες. Ήταν βέβαιο ότι θα συναντούσαμε έντονες αντιδράσεις. Το μέτρο που παίρναμε ήταν ασυνήθιστο.

Όλοι αυτοί οι όροι εξασφαλίστηκαν.

Σαν υπεύθυνος οικονομικός διευθυντής ζήτησα από τον Καραμαούνα και πέτυχα να με εξουσιοδοτήσει, εν λευκώ, για το χειρισμό των μέτρων που θα έπαιρνα και να μην παρέμβει κανένας ως το τέλος. Στην πορεία ο Καραμαούνας παραβίασε τον όρο αυτό και κάτω από την πίεση φίλων του με το δικαιολογητικό ότι διαλύεται το Κόμμα του (γιατί φορτώνουν σ' αυτόν την ευθύνη για τα μέτρα αυτά), μου ζήτησε να είμαι πιο ελαστικός. Δεν έλαβα υπόψη μου καμιά πίεση ή διαμαρτυρία και προχώρησα στην εκπλήρωση των αποφασισθέντων.

Η αντίδραση άρχισε άγρια επίθεση κατά της λαϊκής εξουσίας. Οι άγγλοι έκαναν παραστάσεις στη Διοίκηση, στο Κόμμα και στον ΕΑΜ. Επέμεναν να σταματήσουμε την αναγκαστική εισφορά, γιατί μ' αυτήν παραβιάζουμε τους κανόνες της αγοράς και διαλύουμε την οικονομία. Πολλοί έμποροι σαμπόταραν τα μέτρα μας, διπλασιάζοντας και τριπλασιάζοντας τις τιμές των εμπορευμάτων τους.

Σημειώνω εδώ ότι η επιτροπή εμποροϋπαλλήλων που σύνταξε τον κατάλογο των εμπόρων (γύρω στους 300), είχε καθορίσει ανάλογα με το εμπόρευμα υποχρεωτικές εκπτώσεις από 30% - 60% για να είναι οι τιμές προσιτές στο λαό. Είχε δημοσιευτεί ο κατάλογος αυτός στις εφημερίδες με τις διευθύνσεις των καταστημάτων και το ποσοστό έκπτωσης στο καθένα. Σε κάθε κατάσταση από τα υποκείμενα στην εισφορά, είχε τοιχοκολληθεί ο πίνακας αυτός και ειδικοί στο είδος του εμπορεύματος εμποροϋπάλληλοι έκαναν έλεγχο. Όπου αυθαίρετα ανέβαζαν τις τιμές, ανέβαινε και το ποσοστό έκπτωσης.

Μέσα σε 20 μέρες καλύφτηκε το ποσό των 300 χιλιάδων χρυσών λιρών. Ικανοποιήθηκαν οι ανάγκες των Δ.Υ. Δεν παρουσιάστηκε καμιά κατάχρηση. Μόλις κάθε έμπορος συμπλήρωνε το ποσό που του αναλογούσε, σταματούσε η αναγκαστική εισφορά.

Μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας υποβλήθηκαν από πολλούς εμπόρους έγγραφες καταγγελίες και ασκήθηκαν αγωγές εναντίον μου για αποζημίωση. Δεν ευσταθούσε καμιά, γιατί, αφενός δεν πέρασε από τα χέρια μου ούτε μια δεκάρα και αφετέρου δεκάδες Δ.Υ. και ο εισαγγελέας Εφετών Αλεξανδρόπουλος, κατέθεσαν στον ανακριτή ότι τα χρήματα τα πήραν οι Δημοσίοι Υπάλληλοι.

Η διάλυση του Τάγματος Εθνοφυλακής

Με απόφαση του ΠΓ του ΚΚΕ όλα τα μέλη του ΚΚΕ των κλάσεων που κλήθηκαν με απόφαση της κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου (κλάση 1936), έπρεπε να καταταγούν στη νεοσυσταθείσα εθνοφυλακή. Με εντολή του Κόμματος κατατάχτηκα κι εγώ στο Τάγμα Εθνοφυλακής Θεσσαλονίκης, διατηρώντας τη δουλειά μου στο Κόμμα (μέλος της ΕΠ της ΚΟΘ και γραμματέας της Αχτίδας Μεταφορών).

Το τάγμα εγκαταστάθηκε σε μια καπναποθήκη στην οδό Ολύμπου. Επανδρώθηκε με 15 περίπου εθνικόφρονες μόνιμους αξιωματικούς που ήρθαν από την Αθήνα και ανάλογο αριθμό εφέδρων αξιωματικών που κλήθηκαν οι κλάσεις τους. Σε μένα που ήμουν έφεδρος ανθυπολοχαγός δεν έδωσαν διμοιρία, ούτε μου ανέθεσαν κάποια δουλειά. Ήξεραν ποιος είμαι και δεν είχαν εμπιστοσύνη. Έξω από την καπναποθήκη υπήρχε ένα μεγάλο οικόπεδο (σαν προαύλιο) με ένα μαρμάρινο βάθρο στη μέση περίπου. Στην καπναποθήκη υπήρχε για φρούρηση του τάγματος δύναμη άγγλων στρατιωτών καλά οπλισμένων με ελαφρά οπλοπολυβόλα. Υπήρχαν σκοποί στην κεντρική είσοδο και στα παράθυρα.

Με τα δεκεμβριανά γεγονότα στην Αθήνα, η ΟΜΜ αποφάσισε τη διάλυση του τάγματος εθνοφυλακής. Μου ανέθεσε εν λευκώ να διαλύσω το τάγμα χωρίς να χυθεί αίμα. Όλο το βράδυ σκεπτό-

μουν να βρω τον τρόπο της αναίμαχτης διάλυσης. Τελικά, κατάληξα σε ένα σχέδιο αιφνιδιασμού. Αν δεν πετύχαινε, θα το πλήρωνα πιθανόν με τη ζωή μου.

Το πρωί πέρασα από την πολιτοφυλακή και ζήτησα από τον πολιτικό υπεύθυνο Γιώργη Κοντογιώργη μια ομάδα διαλεχτών πολιτοφυλάκων. Στις 8 π.μ. μου έδωσε 10 ένστολους πολιτοφύλακες οπλισμένους με μακρύκανα. Τους έδωσα οδηγίες για την δουλειά που θα κάνουμε. Δίπλα τους βάδιζα εγώ με πολιτικά (δεν είχα στολή και πήγαινα στο τάγμα με πολιτικά) και οπλισμένος με πιστόλι.

Όταν έφθασα μπροστά στην κεντρική είσοδο της καπναποθήκης φώναξα Αλτ. Ο άγγλος φρουρός της πύλης ξαφνιάστηκε, ειδοποίησε μέσα και αμέσως οι άγγλοι φρουροί έστρεψαν τα οπλοπολυβόλα από τα παράθυρα κατά της ομάδας των πολιτοφυλάκων, οι οποίοι, παρά την εντολή που είχαν να μην κουνηθούν από τη θέση τους, τόσκασαν και σκόρπισαν στους γύρω δρόμους. Δεν τους ξαναείδα. Έμεινα μόνος μου στην πύλη. Χωρίς δισταγμό, μπήκα μέσα στο κτίριο. Ο άγγλος φρουρός με γνώριζε γιατί κάθε μέρα με έβλεπε. Τάχασε και δεν με εμπόδισε. Η αγγλική φρουρά το πιθανότερο είναι ότι πίστεψε πως οι πολιτοφύλακες πιάσαν θέσεις στους γύρω δρόμους.

Κατευθύνθηκα στο γραφείο του διοικητή του τάγματος, όπου εκείνη την ώρα είχαν συγκεντρωθεί ανήσυχoi όλοι οι αξιωματικοί. Μόλις με είδε ο διοικητής με ρώτησε ανήσυχος: Τι συμβαίνει κ. Παπαθανασίου; Του απάντησα αμέσως ότι με εντολή της διοίκησης της OMM το τάγμα διαλύεται, γιατί δεν έχει κανένα λόγο ύπαρξης. Του είπα ακόμα ότι ο στρατηγός Μπακιριτζής θα τους δεχτεί σε ακρόαση.

Χωρίς να περιμένω απάντηση, βγήκα στο προαύλιο, που ήταν συγκεντρωμένο το τάγμα για πρωινή αναφορά. Ανέβηκα στο μάρμαρο και τους είπα ότι με διαταγή της OMM το τάγμα

διαλύεται. Όλοι χειροκρότησαν και αμέσως έφυγαν. - 80% ήταν
εαμίτες.

Τραβήχτηκα στην απέναντι γωνία σε ένα γαλακτοπωλείο
και παρακολούθουσα τις κινήσεις των αξιωματικών του τάγματος.
Έρθε ένας αξιωματικός δήθεν να πιεί γάλα. Με ρώτησε τι θα γί-
νει. Του είπα ότι τηλεφώνησα να έρθει αυτοκίνητο να τους πάει
στο στρατηγό Μπακιριτζή. Έφυγε αμέσως και σε 20 λεπτά περί-
που αγγλικά αυτοκίνητα πήραν όλους τους μόνιμους αξιωματικούς
του τάγματος και τους πήγαν στο λιμάνι στα αγγλικά πλοία. Όταν
μου ανέθεσαν την αποστολή αυτή είχα προτείνει να συλλάβουμε
τους αξιωματικούς. Δεν έγινε δεκτή η πρότασή μου.

Στην Ο.Μ.Μ. ανέφερα ότι το τάγμα εθνοφυλακής διαλύ-
θηκε αναίμαχτα.

Συμπεράσματα.

Εκτίμηση του ρόλου της μεραρχίας του ΕΛΑΣ Θεσσαλονίκης

Οι κομμουνιστές της Θεσσαλονίκης πραγματοποίησαν στο
ακέραιο το επαναστατικό τους καθήκον. Οι ειδικές οδηγίες του Γ.
Σιάντου προς το Μακεδονικό Γραφείο: "...Προσανατολισμός των
δυνάμεών σας προς τη Θεσσαλονίκη όταν έλθει η κατάλληλη στιγ-
μή. Συντονισμός ανταρτών ενόπλων δυνάμεων Θεσσαλονίκης και
λαού για τη Θεσσαλονίκη. Στην περίπτωση συμμαχικής απόβα-
σης, να τους υποδεχτούμε ειλικρινά σαν συμμάχους και αδέρφια
μας. Μα ταυτόχρονα να δείξουμε την παλλαϊκή θέληση να αφο-
πλιστούν οι Γερμανοί και οι Έλληνες σύμμαχοί τους, να εκγλει-
στούν σε στρατόπεδα και όλα τα υλικά να παραδοθούν στο μαχό-
μενο έθνος. Καμιά υποχώρηση για του Έλληνες προδότες. Αυτοί
έπρεπε οπωσδήποτε να αφοπλιστούν και να διαλυθούν..."

Η Επιτροπή Πόλης της ΚΟΘ ανταποκρίθηκε επάξια στις
δύσκολες περιστάσεις. Το κύριο βάρος της μάχης για την απε-

λευθέρωση της Θεσσαλονίκης το σήκωσαν οι κομμουνιστές, που οργάνωσαν και καθοδήγησαν την ηρωική αυτή μάχη, αλλά και που έδωσαν το περισσότερο αίμα.

Η Θεσσαλονίκη απελευθερώθηκε με συντονισμό της δράσης του ΕΛΑΣ της πόλης και του βουνού. Η μεραρχία του ΕΛΑΣ Θεσσαλονίκης στους μήνες Ιούλιο, Αύγουστο, Σεπτέμβρη και Οχτώβρη 1944 με σκληρό αγώνα πέτυχε να εξουδετερώσει τις ένοπλες (ταγματασφαλίτικες) δυνάμεις της ελληνικής δοσίλογης αντίδρασης, να υπερασπίσει τη ζωή του λαού, να περιορίσει τους γερμανούς στα συρματοπλεγμένα και οχυρωμένα στρατόπεδά τους, να ελευθερώσει όλες τις συνοικίες.

Ο ΕΛΑΣ του βουνού, κυρίως XI και X μεραρχίες, με την παραβίαση της συμφωνίας Καζέρτας (πέρασμα Αξιού κλπ.), εμπόδισε την επιστροφή των ταγμάτων ασφαλείας στην πόλη. Μπήκε στην πόλη χωρίς μάχη. Η εμφάνιση των τμημάτων του το απόγευμα 30.10.1944 στην ΧΑΝ συνέβαλε στην πάρα πέρα αποθάρρυνση των οχυρωμένων στο κτίριο δυνάμεων της χωροφυλακής και επίσπευσε την παράδοσή τους. Και οι δυο αυτοί παράγοντες μαζί (ΕΛΑΣ πόλης + βουνού), έκαμαν δυνατή την αναίμαχτη απελευθέρωση της πόλης και ματαίωσαν τα σχέδια των άγγλων και ντόπιων συνεργατών τους να παραδοθεί η Θεσσαλονίκη από τους γερμανούς στους άγγλους (συμφωνία υψηλού επιπέδου στη Λισσαβώνα).

Ο δοσίλογος διπλός πράχτορας (των γερμανών και των άγγλων) συνταγματάρχης Αθ. Χρυσόχοου σε γράμμα του γράφει: "...ζ) έσωσα τη Θεσσαλονίκη από βεβαία καταστροφή δια της απομακρύνσεως εξ αυτής των εξοπλισμένων υπερτρισχιλίων Ελλήνων του ΕΕΣ, οίτινες είχαν αποφασίσει να διεξαγάγωσι εντός αυτής άμυναν μέχρις εσχάτων κατά του ΕΛΑΣ μετά την αποχώρηση των Γερμανών..." (από το βιβλίο του Π. Ένεπεκίδη "Η ελληνική Αντίσταση 1941-1944" σελ. 291-299).

Ο ισχυρισμός αυτός του Χρυσοχόου είναι ψεύτικος. Την απομάκρυνση των ταγμάτων ασφαλείας από τη Θεσσαλονίκη την επέβαλε ο ΕΛΑΣ της πόλης με τα ασταμάτητα χτυπήματά του. Αν έμεναν στην πόλη θα διελύοντο.

Το σχέδιο Z (ζετ) του Χρυσοχόου που αναφέρω πιο πάνω, πρόβλεπε ανασυγκρότησή τους και επάνοδό τους στην κατάλληλη στιγμή. Αν αυτό πραγματοποιούνταν το αιματοκύλισμα της πόλης ήταν αναπόφευχτο.

Το σχέδιό αυτό του Χρυσοχόου το ματαίωσε ο ΕΛΑΣ της πόλης και του βουνού μαζί. Ο εξαναγκασμός των δυνάμεων της Χωροφυλακής που είχαν οχυρωθεί στο κτίριο της ΧΑΝ σε παράδοση το βράδυ 30.10.1944, ματαίωσε το σχέδιο των άγγλων-γερμανών-ελληνικής δοσίλογης αντίδρασης να περάσει ο έλεγχος της Θεσσαλονίκης στους άγγλους. Χωρίς την είσοδο των X και XI μεραρχιών του ΕΛΑΣ στην πόλη, μόνη της η μεραρχία Θεσσαλονίκης πολύ αδύνατα οπλισμένη, αν και θα πολεμούσε σίγουρα σκληρά, δεν θα μπορούσε να αντιμετωπίσει νικηφόρα τις ενωμένες πάνοπλες δυνάμεις άγγλων-χωροφυλακής-ταγμάτων ασφαλείας.

Την επόμενη μέρα, 31.10.1944, μπήκαν στη Θεσσαλονίκη αγγλικά τμήματα με συνοδεία τον ΕΛΑΣ. Ήταν αργά πλέον, το πουλί είχε γι' αυτούς πετάξει.

Αυτό όμως δεν εμπόδισε το Λονδίνο να μεταδίδει από το BBC ότι τα αγγλικά στρατεύματα ελευθέρωσαν τη Θεσσαλονίκη. Η αγγλική ταξιαρχία οδηγήθηκε από τον ΕΛΑΣ με "ευγενικό συμμαχικό" τρόπο στο Καραμπουρνάκι όπου και στρατωνίστηκε, χωρίς να μπορέσει να πραγματοποιήσει την αποστολή της. Ήταν μεγάλο λάθος της καθοδήγησης του Μακεδονικού Γραφείου και της διοίκησης της Ο.Μ.Μ. το ότι η αγγλική ταξιαρχία, αντί να αποπλισθεί με τα γεγονότα του Δεκέμβρη στην Αθήνα, της επετράπη να φύγει και να πάρει μέρος στα Δεκεμβριανά γεγονότα.

Στη Θεσσαλονίκη, μετά από μια καλά οργανωμένη και

καθε
δρύν
νίας
με το
νάσι

μες.
στά
βάν
Καζ
της

στη
ήσου
ευκ
πει
και
λον

Θει
Θει
Δει
της
ση
συμ

μέσ
κρι

καθοδηγημένη ένοπλη λαϊκή εξέγερση στις 30.10.1944 εγκαθιδρύθηκε Εαμική λαϊκή εξουσία μέχρι την υπογραφή της συμφωνίας της Βάρκιζας 12.2.1945. Ο στρατός του ΕΑΜ ο ΕΛΑΣ μαζί με το λαό εξασφάλισαν τη νίκη της εθνικοαπελευθερωτικής επανάστασης. Αυτό έγινε δυνατό για τους εξής λόγους:

Οι αντικειμενικές και υποκειμενικές συνθήκες ήσαν ώριμες. Η καθοδήγηση (ΕΠ της ΚΟΘ) στάθηκε στο ύψος των περιστάσεων. Δεν ταλαντεύτηκε ούτε μια στιγμή. Οι συμφωνίες Λιβάνου και ιδίως της Καζέριτας αγνοήθηκαν. Για τη συμφωνία της Καζέριτας μέχρι την απελευθέρωση, 30.10.1944, οι οργανώσεις της Θεσσαλονίκης δεν θυμάμαι να συζήτησαν.

Από τον Ιούλη που ουσιαστικά άρχισε ο ένοπλος αγώνας στην πόλη, ο ΕΛΑΣ βρισκόταν συνεχώς σε επίθεση. Δεν άφησε ήσυχο τον εχθρό ούτε μια στιγμή. Στην Αθήνα χάθηκαν πολλές ευκαιρίες για πάρσιμο της εξουσίας με όλες τις γνωστές συνέπειες για το κίνημα (βλ. Β. Μπαρτζιώτα "Η Εθνική Αντίσταση και ο Δεκέμβρης 1944" σελ. 289, 295, 296, 306, 308. Στη Θεσσαλονίκη δεν χάθηκε καμιά ευκαιρία.

Για τη συμβολή μου στις μάχες της απελευθέρωσης της Θεσσαλονίκης η Επιτροπή Πόλης της Κομματικής Οργάνωσης Θεσσαλονίκης με απόφασή της μου έκφρασε την ευαρέσκειά της. Δεν μπόρεσα να ζήσω από κοντά την απερίγραπτη θλίψη του λαού της Θεσσαλονίκης και ιδιαίτερα των αγωνιστών για την παράδοση των όπλων και της εξουσίας στη δοσίλογη αντίδραση μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας 12.2.1945.

Από την υπερκόπωση, σκληρή ζωή και κακή διατροφή, στα μέσα του Γενάρη 1945 αρρώστησα βαριά και έμεινα 3 μήνες στο κρεβάτι.

Συμπληρωματικά στοιχεία

Για την ιστορική έρευνα και για την εξακρίβωση της ιστορικής αλήθειας δίνω όπως τα θυμάμαι τα παρακάτω στοιχεία:

Για τον Χρυσοχόου:

Ο Μ. Βαφειάδης στα απομνημονεύματα του τόμ. 2 σελ. 222 μιλάει για σύλληψη του συνταγματάρχη Χρυσοχόου στις 28.10.1944. Ο Β. Γεωργίου στην ιστορία της αντίστασης τόμ. 4 σελ. 1631 γράφει ότι πιάστηκε και η σύλληψή του έγινε στις 25.10.1944.

Ο Χρυσοχόου δεν πιάστηκε από την πολιτοφυλακή, αλλά παραδόθηκε στις 28.10.1944 (σωστά δίνει την ημερομηνία ο Βαφειάδης), σε άνδρες της πολιτοφυλακής με εγγύηση του τότε διευθυντή του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού στη Θεσσαλονίκη Σουηδού Ζαν Λήμπεργκ. Κατά την παράδοση του είπε: "Παραδίδομαι στη μεγάλη πατριωτική οργάνωση του ΕΑΜ".

Ο Ηλίας Αποστολίδης (μέλος τότε της ΕΠ της ΚΟΘ και γραμματέας του ΕΑΜ Θεσσαλονίκης) πολλές φορές το ανέφερε σε δημόσιες ομιλίες του. Ο Γ. Κοντογιώργης, υπεύθυνος της Λαϊκής Πολιτοφυλακής, σε συζήτηση μαζί του μου είπε το ίδιο και θυμάμαι που μου μίλησε και για πρωτόκολλο παράδοσης που κράτησε ο διευθυντής του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού.

Στις εφημερίδες "Λαϊκή Φωνή" και "Ελευθερία" πρέπει να υπάρχουν στοιχεία. Πιθανόν και στα αρχεία της ΚΟΘ. Ο Μ. Βαφειάδης ή το ξέχασε ή δεν το θεώρησε σοβαρό στοιχείο ή είχε άλλους λόγους.

Ο Χρυσοχόου, χρόνια επιτελάρχης του Γ.Σ. Στρατού και στον πόλεμο κατά των Ιταλών στο Αλβανικό μέτωπο, διπλός πρόχτορας, ήξερε τους κινδύνους για τη ζωή του. Αν άφηνε να συλληφθεί διέτρεχε τον κίνδυνο να εκτελεστεί επί τόπου γιατί ο λαός της Θεσσαλονίκης ήξερε τον προδοτικό του ρόλο και τον μισούσε θανάσιμα.

στιγμ
να σ
σφά
Σέρ
ρας

και
τον
ένα
σιά
τον
163

vs
σφ
Πα
ήσ

δί
Σι
σι
χρ

κ
Γ
τι
Κ

λ
τ
?

?

Ο Β. Γεωργίου γράφει: "Ο Χρυσόχοου πιάστηκε σε μια στιγμή που η Ιντέλιτζενς Σέρβις αντιμετώπιζε μια "τέτοια λύση" να σκηνοθετήσει δηλαδή τη σύλληψη του Χρυσόχοου και εξασφάλισή του σε φιλόξενη "φυλακή". Τις επιθυμίες της Ιντέλιτζενς Σέρβις προσπαθούσε να διοχετεύσει στο ΕΑΜ γιατρός, πράχτορας των άγγλων, που παρουσιαζόταν σαν εαμίτης.

Η Πολιτοφυλακή πρόλαβε και χάλασε τα αγγλικά σχέδια και συνέλαβε τον Χρυσόχοου τη στιγμή ακριβώς που οι άγγλοι τον είχαν μεγάλη ανάγκη. Ορισμένοι παράγοντες, όπως δηλαδή ένας ανώτερος αξιωματικός της χωροφυλακής και άλλοι, παρουσιάστηκαν στην Εαμική οργάνωση και μίλησαν ανοιχτά ότι για τον εθνοπροδότη Χρυσόχοου ενδιαφέρονταν οι άγγλοι" (τ. 4, σελ. 1631).

Σύμφωνα με αυτά που γράφει ο Β. Γεωργίου, η Ιντέλιτζενς Σέρβις αντιμετώπιζε σκηνοθετημένη σύλληψη για να τον εξασφαλίσει. Οι άγγλοι εκείνη τη στιγμή τον είχαν μεγάλη ανάγκη. Ποιοι άγγλοι; Η Ιντέλιτζενς Σέρβις που ρύθμιζε τα πάντα δεν ήσαν άγγλοι;

Ο Χρυσόχοου ήταν αναγκαίος για την εκτέλεση του σχεδίου Ζ. Γι' αυτό τον ήθελαν οι άγγλοι και κυρίως η Ιντέλιτζενς Σέρβις. Το σχέδιο κατάληψης της Θεσσαλονίκης το είχε καταστρώσει το ΣΜΑ (Στρατηγείο Μέσης Ανατολής) και ο Χρυσόχοου ήταν ο βασικός εκτελεστής του, στις δοσμένες τότε συνθήκες. Όλων αυτών των σχεδίων στις 28.10.1944 η τύχη είχε κριθεί. Πώς; Στις 20.10.1944 η ΟΜΜ και το ΜΓ (Μακεδονικό Γραφείο του ΚΚΕ) πήρε την απόφαση να παραβιάσει τη συμφωνία της Καζέρτας, δηλαδή να περάσει τον Αξιό και να μπει στη Θεσσαλονίκη. Στις 26, 27.10.44 η Χ μεραρχία πέρασε τον Αξιό με κατεύθυνση τη Θεσσαλονίκη. Μαζί τους κινήθηκε η ΙΧ μεραρχία και η ταξιαρχία ιππικού με κατεύθυνση Τοψίν-Σερβικά σύνορα κνηγώντας τους γερμανούς. Τα τάγματα ασφαλείας που συγκε-

ντρώθηκαν στο Τοψίν ωθήθηκαν τα μισά προς Κιλκίς και τα άλλα μισά (σύνολο 12.000) ακολούθησαν τους γερμανούς στη Σερβία.

Στις 26, 27.10.44 τα τμήματα της ΧΙ μεραρχίας κέρδιζαν τις μάχες με τους γερμανούς στο Σέδες και ετοιμάζονταν να μπουν στη Θεσσαλονίκη. Η μεραρχία του ΕΛΑΣ της Θεσσαλονίκης είχε ελευθερώσει όλες τις συνοικίες και είχε στριμώξει τις δυνάμεις της Χωροφυλακής στο κέντρο. Αγγλικά στρατεύματα δεν μπορούσαν να φθάσουν έγκαιρα. Όλα αυτά οι άγγλοι και ιδίως η Ιντέλιτζενς Σέρβις με το πυκνό δίκτυο πραχτόρων και ασυρμάτων τα γνώριζαν πολύ καλά. Η αποστολή του πράχτορά τους Χρυσόχοου γι' αυτούς είχε τελειώσει. Έμενε μόνο η εξασφάλισή του. Αυτό και έγινε με την παράδοση του όπως γράφω πιο πάνω. Ο διευθυντής του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού εξασφάλισε τη σίγουρη παράδοσή του. Ο Χρυσόχοου κλείστηκε τελικά στο στρατόπεδο στην Αρδαία, από όπου αφέθηκε ελεύθερος μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας. Δεν δικάστηκε σαν δοσίλογος, πήρε το βαθμό του στρατηγού και στη Θεσσαλονίκη κάπου στην Αγία Τριάδα, υπάρχει και οδός Στρατηγού Αθανασίου Χρυσόχοου προς τιμήν του.

Ο Δάγκουλας: Ο Μ. Βαφειάδης, τ. 2 σελ. 226 στα απομνημονεύματά του γράφει ότι τον Δάγκουλα που τραυματίστηκε στη μάχη του Κιλκίς τον λυντσάρησε ο λαός της Θεσσαλονίκης για τα εγκλήματά του.

Αλλά και ο Φοίβος Ν. Γρηγοριάδης, στην ιστορία του τ. 8 σελ. 797 γράφει "Τον αιμοδιψή και θηριώδη Δάγκουλα τον σκότωσαν αιχμάλωτο".

Η αλήθεια είναι ότι ο Δάγκουλας, τραυματίας, νοσηλευόταν στο Δημοτικό νοσοκομείο Θεσσαλονίκης. Οι γιατροί δεν επέτρεπαν λόγω της κατάστασής του να τον ανακρίνουμε. Σε προσπάθεια να του πάρουμε κάποιες πληροφορίες, εκμεταλλευόμενος την απαγόρευση των γιατρών δεν μιλούσε. Αναγκαστικά,

περ
δυν
ρέο
για
ορι
λα
τόμ
νία
κη
η
αν
έκ
πε
ισ
Ελ
έγ
βί
δο
έγ
τι
ρο
νο
σι
κ
ει
ν

περιμέναμε να καλυτερεύσει η κατάστασή του. Δεν διέτρεχε κίνδυνο να πεθάνει. Όμως, ξαφνικά, πέθανε. Από στοιχεία που μπορέσαμε να συγκεντρώσουμε, βγάλαμε το συμπέρασμα ότι κάποιος γιατρός, όργανο της αντίδρασης, τον πέθανε και του βούλωσε οριστικά το στόμα. Ούτε λυντσαρίστηκε ούτε σκοτώθηκε από το λαό.

Ο Β. Γεωργίου, στην ιστορία της Αντίστασης 1940-1945 τόμ. 4 σελ. 1635 γράφει, ότι, στην ομάδα Μεραρχιών Μακεδονίας (ΟΜΜ) παρουσιάστηκε αντιπροσωπεία της ανώτερης Διοίκησης Χωροφυλακής Μακεδονίας και ζήτησε να της παραδοθεί η εξουσία. Τέτοιο γεγονός δεν άκουσα από κανέναν τότε, δεν αναφέρει τίποτα ο Θανάσης Χατζής ούτε ο Μ. Βαφειάδης που έκαμε για λογαριασμό της ΟΜΜ τις διαπραγματεύσεις με τις περικυκλωμένες στη ΧΑΝ δυνάμεις της χωροφυλακής. Άλλοι ιστορικοί γράφουν ότι το κτίριο της ΧΑΝ καταλήφθηκε από τον ΕΛΑΣ με έφοδο.

Τα γεγονότα της περικύκλωσης της ΧΑΝ και η παράδοση έγινε όπως περιγράφω πιο πάνω.

Καμιά έφοδος των τμημάτων του ΕΛΑΣ δεν έγινε ούτε βίαιος αφοπλισμός. Έγινε κανονική συνθηκολόγηση και παράδοση των ανδρών της Χωροφυλακής και του οπλισμού τους. Δεν έγινε καμιά παρασπονδία του ΕΛΑΣ.

Ο ίδιος συγγραφέας στο ίδιο κείμενο γράφει ότι "τμήματα της ΧΙ εφεδρικής μεραρχίας Θεσσαλονίκης που είχαν ελευθερώσει τις περισσότερες συνοικίες της συμπρωτεύουσας επεμβαίνουν και διασώζουν την τελευταία στιγμή το ηλεκτρικό εργοστάσιο στις 25 Μαρτίου".

Η ΧΙ μεραρχία του ΕΛΑΣ με καπετάνιο τον Λασάνη ανήκε στο μόνιμο ΕΛΑΣ του βουνού. Καμιά σχέση δεν έχει με την εφεδρική μεραρχία του ΕΛΑΣ Θεσσαλονίκης, που από τον Ιούνη 1944 έγινε μάχιμη. Αυτή είχε απελευθερώσει "τις περισσότε-

Ο Σπύρος σκοτώθηκε σε ενέδρα στον Χορτιάτη στο Δ.Σ.Ε.

Ο Γιώργης δικάστηκε από έκτακτο στρατοδικείο και έμεινε αρκετά χρόνια φυλακή. Το ίδιο συνέβη και στη Λέλα.

Οικογένεια Κούχτιν: στην Καλαμαριά, ρωσικής καταγωγής. Διέθεσαν το σπίτι τους για διακίνηση οπλισμού βασικά. Η κόρη τους Αμαλία ήταν σύνδεσμος του ΕΛΑΣ. Ο γιος τους Αλέκος αναδείχτηκε στέλεχος του ΕΛΑΣ, δικάστηκε από στρατοδικείο και έμεινε αρκετά χρόνια φυλακή.

Κατίνα Κυριακίδου, ταχυδρομικός υπάλληλος. Προσφυγοπούλα από τη Μ. Ασία. Έμπιστη αγωνίστρια, διέθεσε το σπίτι της στις πολυκατοικίες στο Καραμπουρνάκι για όλες τις δύσκολες δουλειές του αγώνα.

Οικογένεια Θεολόγη Κουρτίδη. Υπάλληλος του τηλεφωνικού κέντρου (ΤΤΤ) με τη γριά μάνα του που έμεναν σε ένα ισόγειο σπίτι είδος μπαράκας προσφυγικής στις εξοχές (ανάμεσα Ντελώ-Χαριλάου). Στο σπίτι αυτό μπήκαν και βγήκαν τα 42 Στεν.

Περαστικός εκεί, έπαιρνα κανένα καφεδάκι. Εκεί κατέφυγα κυνηγημένος μια μέρα από έναν ενωμοτάρχη της διλοχίας Χωροφυλακής που κυνηγούσε τον ΕΛΑΣ στην ύπαιθρο.

Μια Κυριακή πρωί μαζί με ένα παλιό αγωνιστή (Ακροναυπλιώτη νομίζω) αγοράσαμε στην 25 Μαρτίου σταφύλια. Ο ενωμοτάρχης επέμενε να με πάει στο κοντινό αστυνομικό τμήμα γιατί αγόρασα σταφύλια Κυριακή πρωί, που απαγορευόταν. Ο συνοδός μου έφυγε και έμεινα μόνος μου με τον οπλισμένο ενωμοτάρχη, εγώ άοπλος. Η επιμονή του ενωμοτάρχη να με τραβήξει στο τμήμα ήταν ύποπτη. Να το σκάσω, εκεί, σε ανοιχτό μέρος μπροστά σε κόσμο και γερμανούς δεν ήταν λογικό. Ξεκινήσαμε για το τμήμα. Όταν μπήκαμε σε στενό πλάγιο δρόμο κοντά στο τμήμα ζήτησα από τον ενωμοτάρχη να με αφήσει. Σε άρνησή του

του πέταξα με δύμαμη τη σακούλα με τα σταφύλια στα μούτρα. Ωστόσο να συνέλθει είχα φύγει πάνω από 200 μέτρα. Του ξέφυγα και πήγα στο σπίτι του Θεολόγη και έκανα εμετό από την υπερένταση της τρεχάλας.

Μου έφτιαξε τσάι η γριά, συνήλθα και έφυγα για το αγτίφ στελεχών του ΕΛΑΣ που επρόκειτο να γίνει. Είχε ετοιμαστεί η ομάδα για την απελευθέρωσή μου, αλλά δεν χρειάστηκε.

Οικογένεια Κώστα Ακριδά: Γνωστή οικογένεια παλαίμαχων λαϊκών αγωνιστών, ολοκληρωτικά δοσμένων στον αντιστασιακό αγώνα στην περίοδο της κατοχής. Δεν χρειάζονται εδώ λεπτομέρειες.

Οικογένεια Πετρίδη: Στον Ιππόδρομο. Πέρα από την προσωπική της συμμετοχή διέθεσε το παλιό ισύγειο σπίτι της για όλες τις δουλειές του κινήματος.

Οικογένεια Χρήστου Κατσαρού: Υπαλλήλου ΤΤΤ με τη γυναίκα του Μαρίκα (ένσημο-πωλήτρια). Το σπίτι τους στη συνοικία Καμάρα χρησιμοποιήθηκε για όλες τις ανάγκες του αγώνα. Δραστήρια ήταν και η προσωπική του συμμετοχή στις αντιστασιακές οργανώσεις. Ο Χρήστος δικάστηκε από έκτακτο στρατοδικείο και έμεινε στη φυλακή αρκετά χρόνια.

Οικογένεια Γαλανοπούλου: Η γριά Βάγια, προφυγοπούλα από το Μελένικο Βουλγαρίας με τα δυο της παιδιά, Κώστα και Γιώργο, είχε δυνατά πατριωτικά αισθήματα. Με διευκόλυne πολύ στις συνθήκες βαριάς παρανομίας. Αυτή με φρόντισε όταν αρρώστησα στο Γενάρη 1945, με έκρυψε, μου έφερε γιατρό, με περιποιόταν και με φρόντιζε σαν παιδί της. Κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες να φυγαδευτούν εβραίοι. Δούλευε καθαρίστρια σε μεγαλοεβραίο και είχε πολλές γνωριμίες. Το σπίτι της, στην οδό Αρριανού 43 στην Καμάρα, ήταν ένα από τα στέκια μου.

Οικογένεια Χατζητάκη: Ο Στέλιος, ταχυδρομικός υπάλληλος, ο αδελφός του Χρήστος, οι δυο αδελφές τους Γεωργία και

Σοφία και η γριά μάνα τους. Πρόσφυγες από τη Μ. Ασία. Το διαμέρισμά τους στην παραλία του Λευκού Πύργου, κοντά στο Αστόρια ήταν πολύ χρήσιμο για ύπνο και στέκι, γιατί γύρω κατοικούσαν γερμανοί και δεν κινούσε υποψία.

Όλη η οικογένεια ήταν μέλη οργανωμένα του ΕΑΜ. Ο Στέλιος ήταν και μέλος του ΚΚΕ.

Οικογένεια Γρηγόρη Τζαμαλούκα: Με τη γυναίκα του Λίτσα έμεναν σε παλιό δικό τους σπίτι κοντά στην Καμάρα. Ο Γρηγόρης ήταν εξέχον στέλεχος του υπαλληλικού κινήματος (μέλος του ΚΚΕ και συνδικαλιστικό στέλεχος), υπάλληλος των ΤΠΤ. Το σπίτι τους χρησιμοποιήθηκε για όλες τις δουλειές των οργανώσεων ΚΚΕ-ΕΑΜ-ΕΛΑΣ-ΕΑ.

Οικογένεια Κώστα Λεονταροπούλη: Διευθνή του Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων Θεσσαλονίκης. Το σπίτι τους στην Καμάρα ήταν στη διάθεση του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Είχε οργανώσει όλους τους υπαλλήλους του Ταμείου.

Σοφία Γεωργιάδου. Υπάλληλος ΤΠΤ (τηλεφωνήτρια), προσφυγοπούλα από τα βόρεια της Μικράς Ασίας (Καππαδοκία), έμενε μαζί με τη μάνα της, το θείο της και τη θεία της στο κέντρο της πόλης (πίσω από τη στοά Χορτιάτη στην πλατεία Δικαστηρίων). Φλογερή πατριώτισσα οργανώθηκε από τις πρώτες τηλεφωνήτριες στο ΕΑΜ και στο ΚΚΕ. Δραστήρια και έμπιστη αγωνίστρια, αναδείχτηκε σε στέλεχος του ΚΚΕ και εξορίστηκε αρκετά χρόνια στα ξερονήσια. Το σπίτι της ήταν στη διάθεση της οργάνωσης για κάθε δουλειά. Στους δύσκολους μήνες Ιούλη-Οχτώβρη 1944 δούλεψε και δακτυλογράφος της στρατιωτικής διοίκησης Θεσσαλονίκης.

«Τὸ Πολιτικό Γραφείο τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΕ ἀπευθύνει θερμότατο χαιρετισμὸν στὸν ἠρωικό λαὸ τῆς Θεσσαλονίκης. Μὲ τοὺς ἀκατάβλητους ἀγῶνες του, μὲ τὴν συνεπῆ καὶ ἀδιάλλακτη πάλη του ἐναντία στὸ χιτλερικό φασισμό καὶ τοὺς ἐθνοπροδότες, μὲ τὶς ἀμέτρητες θυσίες του, ἀναδείχτηκε ἄξιος τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ ἀδάμαστη πρωτεύουσα τῆς Βορείνης Ἑλλάδας, εἶναι ἀλύτερη. Λήγες μέρες ὕστερα ἀπ' τὴν ἀπελευθέρωση τῆς ἀκατάβλητης καὶ ἀδούλωτης Ἀθήνας μας, ὁ λαὸς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ οἱ δυνάμεις τοῦ ἐνδοῦ ΕΛΑΣ κερδίασε τὴ νέα αὐτὴ λαμπρὴ ἐλληνικὴ καὶ συμμαχικὴ νίκη.

Ὁ γερμανοὺς λαὸς τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ στρατός τῆς ἀπελευθέρωσης ΕΛΑΣ, ἡ Ε.Π., ἀπελευθερώνοντας τὴν πόλη ἐξασφάλισαν ὑποδειγματικὴ τάξη καὶ ἀσφάλεια. Εἶναι τοῦτο μιὰ δεύτερη νίκη.

Ὁ ἀγῶνας μας γιὰ τὸ διώξιμο καὶ τοῦ τελευταίου γερμανοῦ ἐπιδρομέα συνεχίζεται. Ἡ πανεθνικὴ ἐπιταγὴ γιὰ τὴν αὐστηρὴ τιμωρία τῶν προδοτῶν πρέπει νὰ δικαιωθεί στὴν πράξη.

Στὰ μέλη καὶ στελέχη τοῦ ΚΚΕ ποὺ στάθηκαν πρωτοπόροι στους ἀγῶνες καὶ ἀξιόιοι ὀδηγοὶ τοῦ λαοῦ δίνουμε θερμὸ ἔπαινο. Πάντα ἐπικεφαλῆς τοῦ λαοῦ, ἄς δυναμώσουμε τὸ δικαίον ἀγῶνα μας. Γιὰ τὶς λαϊκὲς ἐλευθερίες. Γιὰ τὴν κατοχύρωση τῶν λαϊκῶν κατακτήσεων. Γιὰ τὴ λαοκρατικὴ ἀναγέννηση τῆς χώρας μας.

Ζήτω ὁ ἠρωικός λαὸς τῆς Θεσσαλονίκης

Α. Χατζηδάκης 1/11/1944

Τὸ Πολιτικό Γραφείο
τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς

ΚΚΕ 517

